

DAI - Deutsches Archäologisches Institut

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Αρχιτεκτονική Μελέτη:

Αποκατάσταση Εργαστηρίου Φειδία – Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής στην Ολυμπία

Μελετητής:

Δρ. Θεμιστοκλής Μπιλής, Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ (DAI ΑΘΗΝ)

Αθήνα 2020 (ενημέρωση 2021)

DAI - Deutsches Archäologisches Institut

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Αρχιτεκτονική Μελέτη:

Αποκατάσταση Εργαστηρίου Φειδία – Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής στην Ολυμπία

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Μελετητής: **Δρ. Θεμιστοκλής Μπιλής**, Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ (DAI ATHEN)

Φειδίου 1, 10678 Αθήνα

Τηλ. 210 3307400, fax: 210 3814762

Email: themistoklis.bilis@dainst.de

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΜΠΙΛΗΣ
ΔΙΠΛ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ. ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ
ΜΕΛΟΣ Τ.Ε.Ε. ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ 62684
ΑΦΜ: 050720263 ΔΟΥ: Ν. ΣΜΥΡΝΗ
Π. ΙΩΑΚΕΙΜ Α. ΠΙΤΣΙ Ν. ΣΜΥΡΝΗ

OLYMPIA *Trümmers der byzantinischen Kirche mit Bruchstein*

D-DAI-ATH-Olympia-0120

Th. Bilis, DAI Athen

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΑΝΑΛΥΣΗ

1.1 Εισαγωγή

1.2 Ιστορικό της έρευνας

1.3 Σύγχρονες έρευνες

1.4 Νέα έρευνα-μελέτη του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου 2019-2020

1.5. Παρουσίαση του μνημείου – Η εξέλιξη στον χρόνο του κτηριακού συγκροτήματος του εργαστηρίου σύμφωνα με την έρευνα A. Mallwitz

1.5.1. Κλασική εποχή

1.5.2 Ελληνιστική εποχή

1.5.3 Ρωμαϊκή εποχή

1.5.4 Βυζαντινή εποχή

1.6. Προηγούμενα έργα συντήρησης στο μνημείο

1.7. Σκοπιμότητα της μελέτης – κύρια προβλήματα του μνημείου

1.8 Προβλήματα υπάρχουσας κατάστασης

2. ΠΡΟΤΑΣΗ

2.1. Στόχος της μελέτης

2.2. Το θεωρητικό ζήτημα ανάδειξης φάσεων

2.3 Αιτιολόγηση της αναστηλωτικής πρότασης

2.4. Επιγραμματικά οι δράσεις για την επίλυση των προβλημάτων

2.5 Αξιολόγηση των αρχιτεκτονικών μελών του μνημείου

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ευχαριστίες

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I : ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΧΕΔΙΩΝ ΜΕΛΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III: ΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ

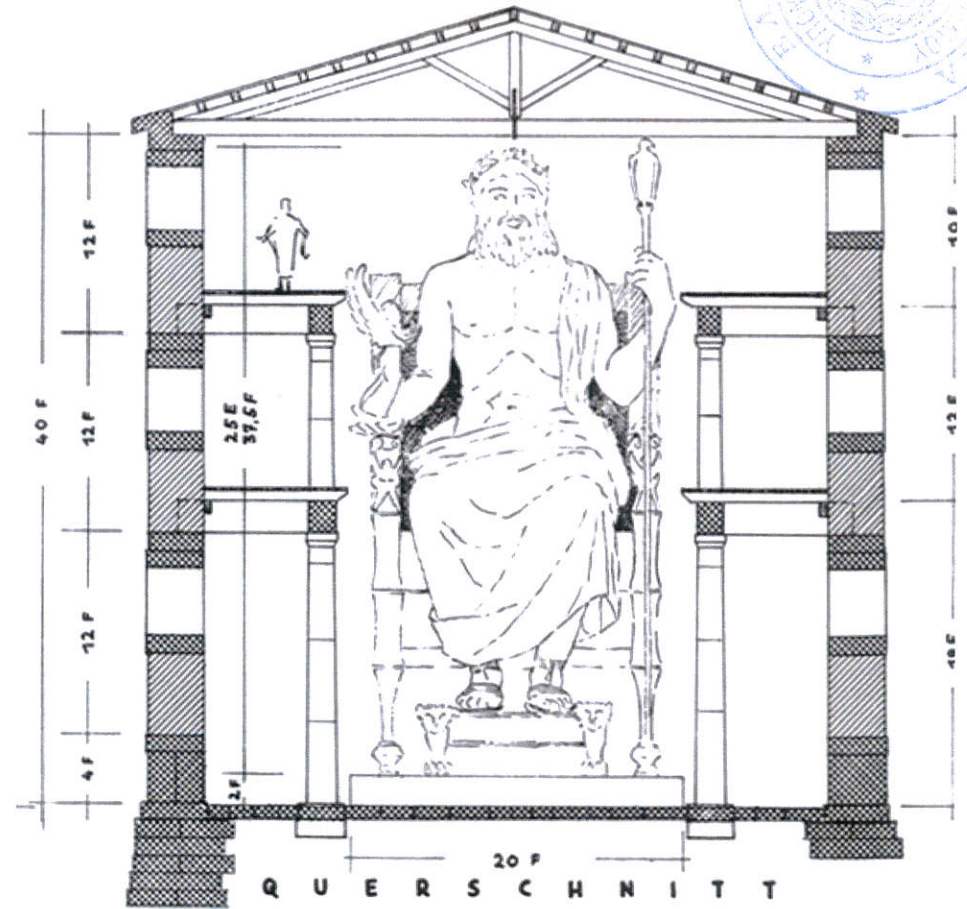
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: ΣΧΕΔΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ / ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V: ΣΧΕΔΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ / ΠΡΟΤΑΣΗ

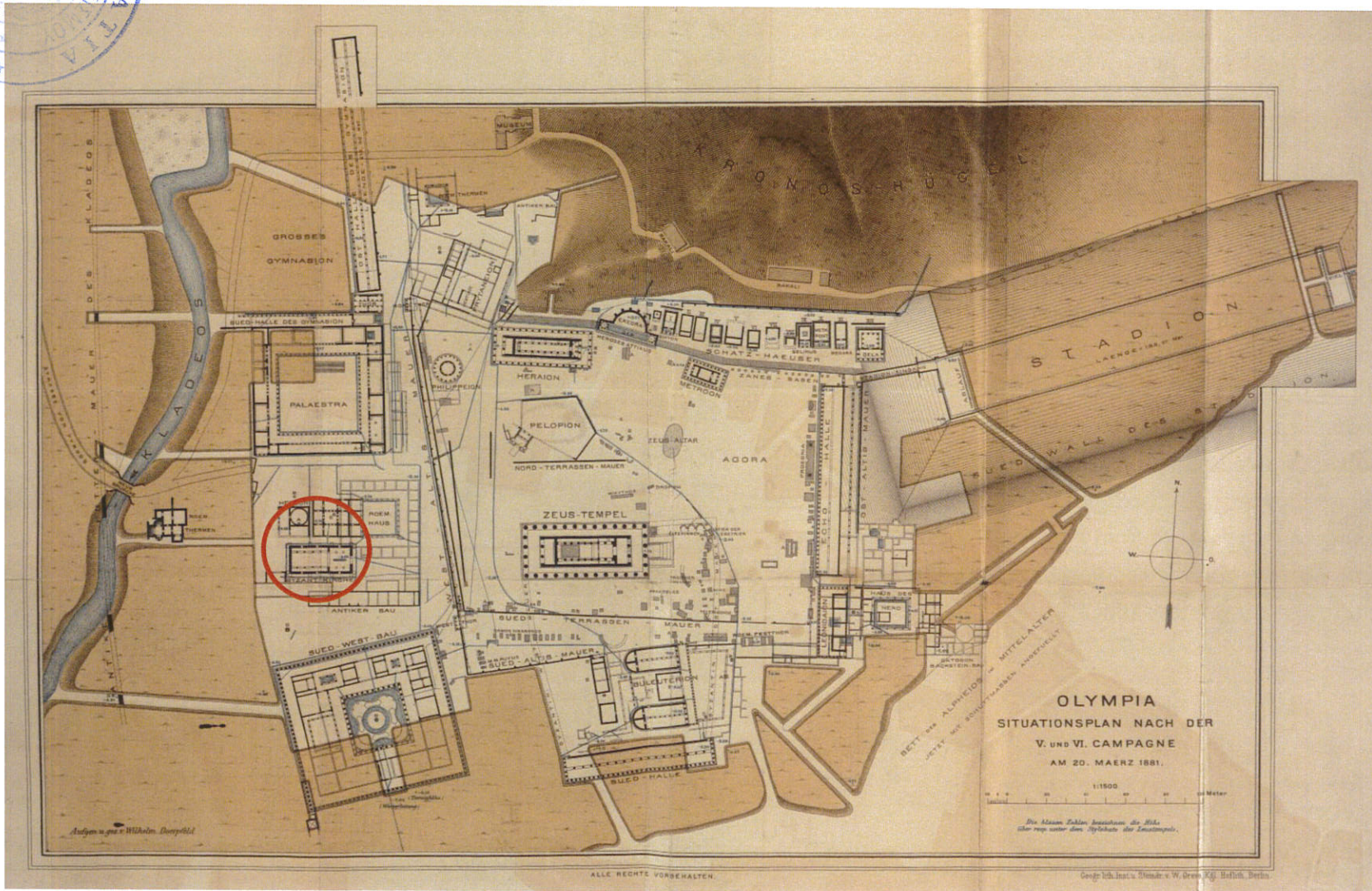
1. Ανάλυση

1.1. Εισαγωγή

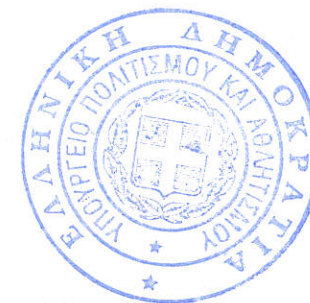
Το εργαστήριο του Φειδία αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα μνημεία της Ολυμπίας. Ο άμεσος συσχετισμός του με το άγαλμα του ένθρονου Δία, ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου, και η ανακάλυψη κατά τις γερμανικές ανασκαφές στοιχείων που πιστοποιούν την παρουσία του περίφημου γλύπτη στο κτήριο δίνουν υπερτοπική αίγλη στο μνημείο (Εικ.1). Επίσης, η διατήρηση των τοίχων της ρωμαϊκής του φάσης σε μεγάλο ύψος και η πλήρης διατήρηση της βάσεως του κλασικού κτηρίου αποτελούν σπάνια χαρακτηριστικά για ένα αρχαίο μνημείο στον ελληνικό χώρο και ιδιαίτερα στην Ολυμπία. Τέλος, η κεντρική του θέση στο ιερό, καθώς και το ιστορικό βάθος της συνεχούς χρήσης του από την κλασική έως τη βυζαντινή εποχή που ξεπερνά ακόμα και το χρονικό διάστημα χρήσης του ναού του Δία, καθιστούν το μνημείο αυτό ιδιαίτερα ξεχωριστό (Εικ.2,3).

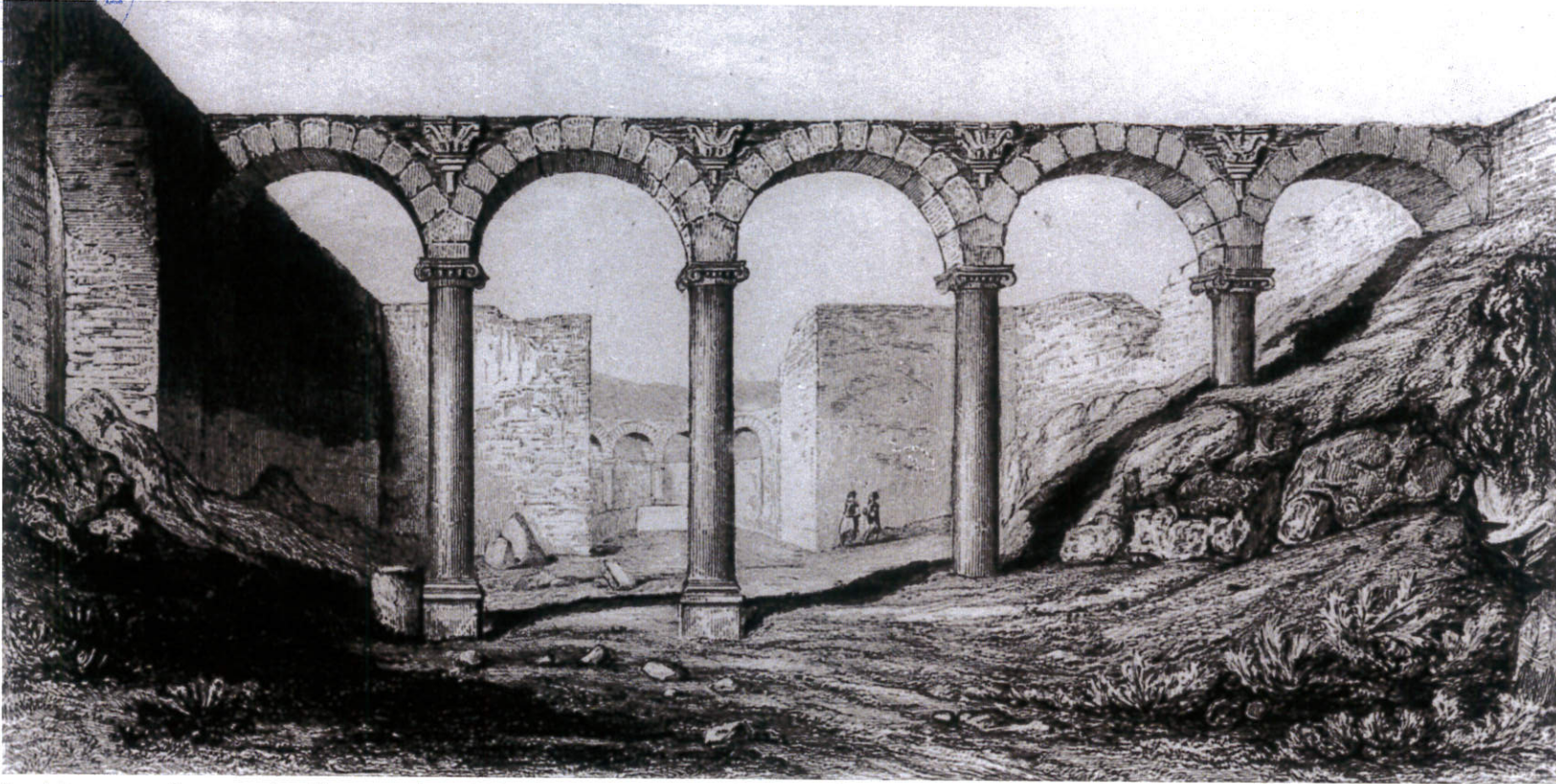
Εικ.1 Το εργαστήριο του Φειδία. Γραφική αποκατάσταση της τομής σύμφωνα με μελέτη Mallwitz (MALLWITZ - SCHIERING 1965, πίν.8)

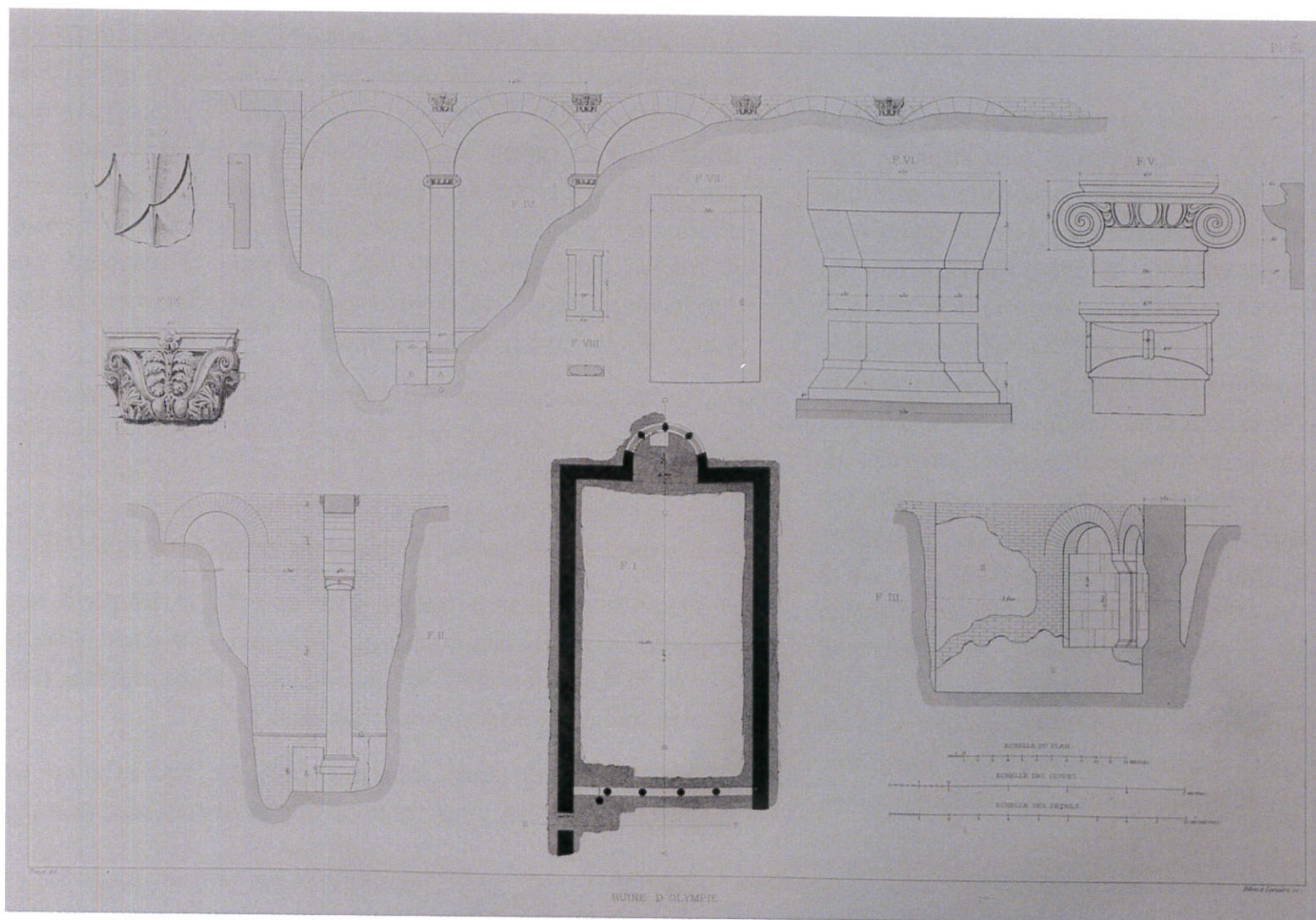
Εικ.2 Το εργαστήριο του Φειδία. Εντοπισμός του μνημείου σε ιστορικό χάρτη της Ολυμπίας 1881 (Olympia V, πίν.XXXI/XXXII)

Εικ.3 Το εργαστήριο του Φειδία. Άποψη από νοτιοανατολικά (DAI ATHEN)

Εικ.4 Το εργαστήριο του Φειδία. Απεικόνιση του μνημείου από τους A. Lenoir και A. F. Lemaître (1856) εν μέρει φανταστική εν μέρει βασισμένη στη δημοσίευση της πρώτης ανασκαφής. Είναι βέβαιο ότι η κιονοστοιχία του νάρθηκα έστεκε στο σύνολό της (BAUER et al, 6, υπ. 20 και εικ.3)

Εικ.5 Το εργαστήριο του Φειδία. Πίνακας από την δημοσίευση της πρώτης ανασκαφής (BLOUET 1831, πίν. 61)

1.2. Ιστορικό της έρευνας

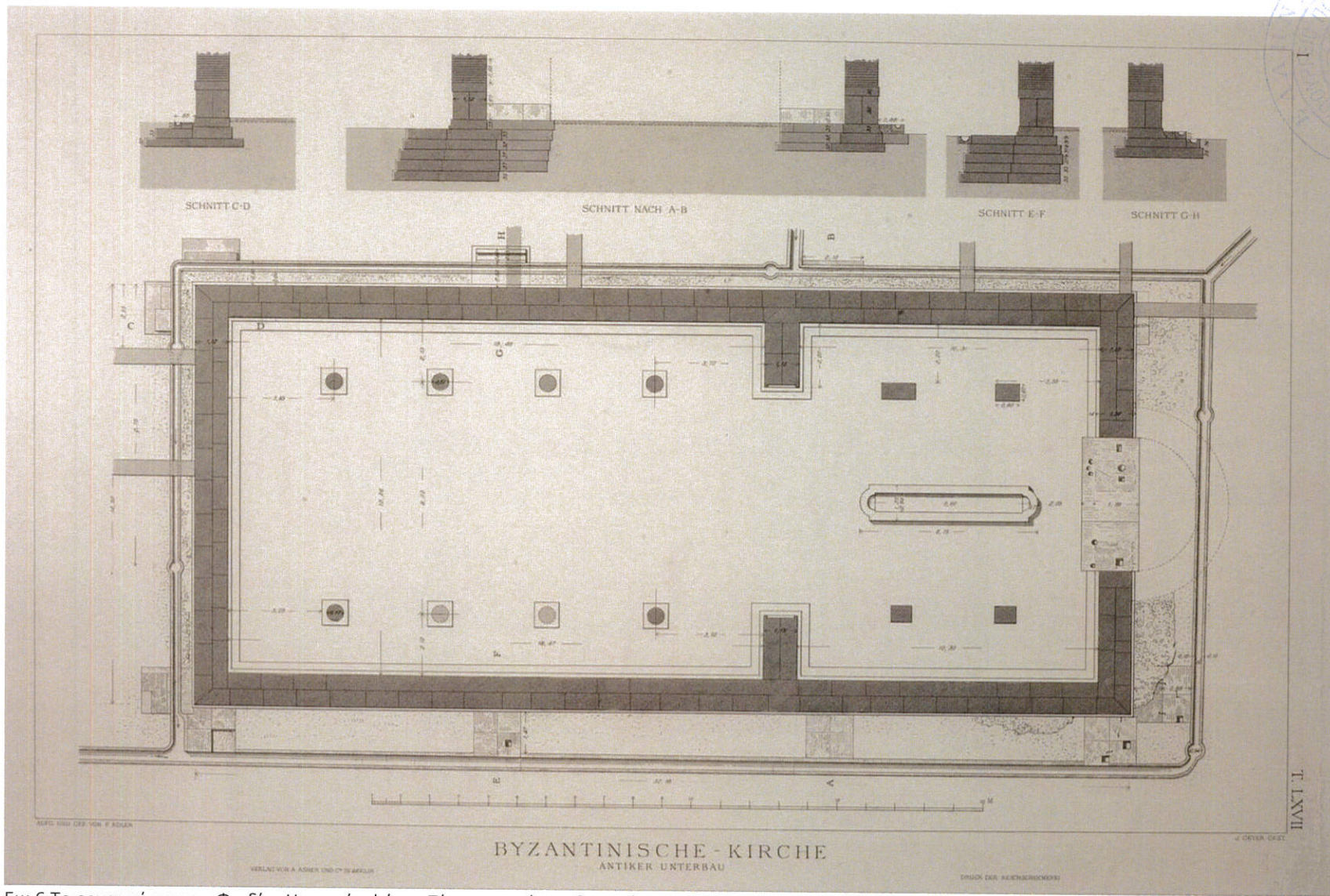
Από τα χρόνια που οι περιηγητές επισκέπτονταν την Ολυμπία σημειώνοντο ζήτησής του να κτιστούν κτήρια που περιέγραφε ο Πασσαλιός και ιδιαίτερα το περίφημο εργαστήριο του Φειδία. Οι περισσότεροι θεωρούσαν ότι το εργαστήριο μνημείου εκκίνησε ήδη από τα πρώτα χρόνια της συστημικής μνημειακής έρευνας λόγω της κεντρικής θέσης του μνημείου στον χώρο, σε μικρή απόσταση και δυτικά του ερείπιου του ναού του Δία, και ίσως περὶ κάποια ορατά μνημεία των τοίχων του σταεῖς πάντων από τις αποθέσεις που με τα χρόνια είχαν καλυφθεί σχεδόν όλη την έκταση της Ολυμπίας. Πράγματι, η ανασκαφή της θέσης του μνημείου έλαβε χώρα ταυτόχρονα με τις ανασκαφές στο ερείπιο του ναού του Δία από το 1827 και για 6 εβdomάδες από τον A. Blouet και την περίφημη Γαλλική Επιστημονική Αποστολή του Μοριά. Εντούτοις, το ερείπιο που αποκαλύφθηκε (με τη συμβατική ονομασία κτήριο Η) δεν ταυτίστηκε με το εργαστήριο του Φειδία. Μόνο το 1846 ο Leake χροθόησε το εργαστήριο στη συγκεκριμένη θέση δυτικά του ναού. Το ενδιαφέρον για το «κτήριο Η» παρέμεινε αμείωτο και,

Α) νότια του Θεολόγου και του Ηρώου. Ο σχολιασμός του ζήτηματος της ταύτισης του κτηρίου ως εργαστηρίου έφθασε από τα όρια της συγγραφής της έκθεσης.

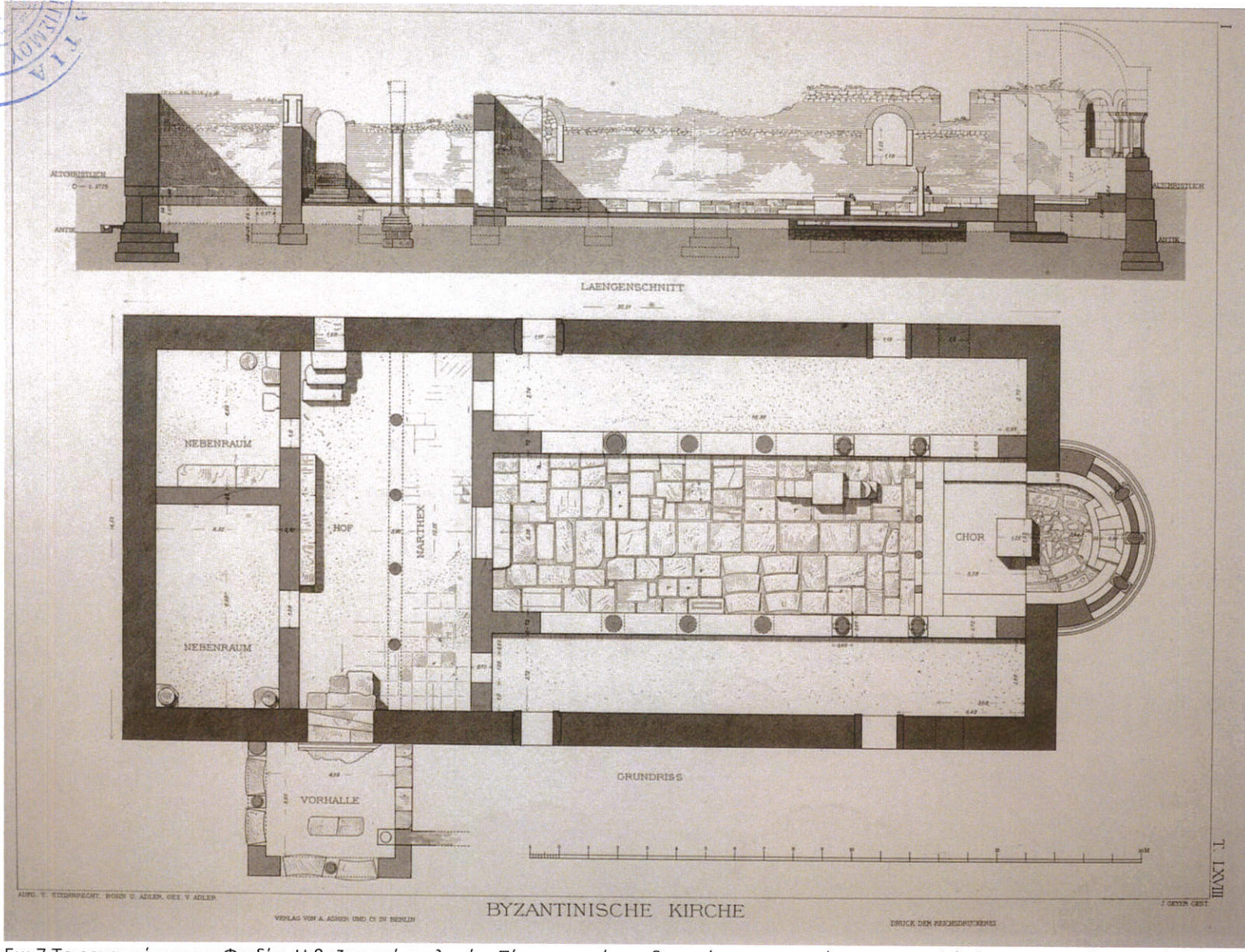
Η άποψη αυτή αμφισβητήθηκε μόνο από τον W. Dörpfeld, που υποστήριξε ότι το εργαστήριο ήταν ένα γειτονικό κτήριο (Bau C) και όχι το κεντρικό κτήριο του οικοδομού συγκροτήματος (Bau A)

«...είσι δὲ οἰκία ἐκτὸς τῆς Ἀτρείς, καλεῖται δὲ ἐργαστήριον Φειδίου, καὶ ὁ Φειδίας καθ' ἑκάστον τοῦ ἀγάλματος ἐταῦθα εἰργάζετο: εἰσὶ οὖν βωμὸς ἐν τῷ οἰκίῳ τῶν θεῶν ἐν κοινῷ. ὅπως δὲ ἀναστρέψαντι αὐτὸς ἐς τὴν Ἀττινὴν εἶσιν ἀπαντικρὺ τοῦ Νεωνδαίου...» [Πασσαλιός Ελλὰδος Περιήγησις 5. Ηλιακῶν Α']

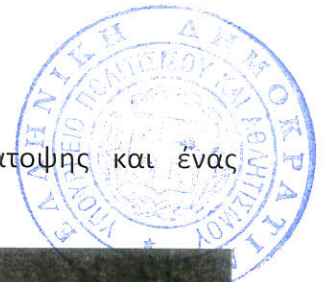
Παρά το γεγονός ότι η ανάλυση των αρχαιολογικών δεδομένων έδειξε ότι το εργαστήριο του Φειδία (Adler) – αυτή η άποψη πάλι έκανε από τότε. Άλλωστε, η αναφορά του Πασσαλιού με σημείο προσανατολισμού το Νεωνδαίο δεν αφήνει ερμηνείες στην ιστορική τοπογραφία της Ολυμπίας, οδήγησαν στην άσφα του, καθώς και τα παραλλήλα αποτελέσματα της της κλασικής θεμελίωσης του κτηρίου και η εξακρίβωση των συνεχίστηκε και η παλαιά ανασκαφή των Γάλλων. Η αποκάλυψη όταν ξεκίνησαν οι γερμανικές ανασκαφές στην Ολυμπία (1877),

Εικ.6 Το εργαστήριο του Φειδία. Η αρχαία φάση. Πίνακας από την δημοσίευση της πρώτης ανασκαφής (Olympria VI, πίν. LXVII)

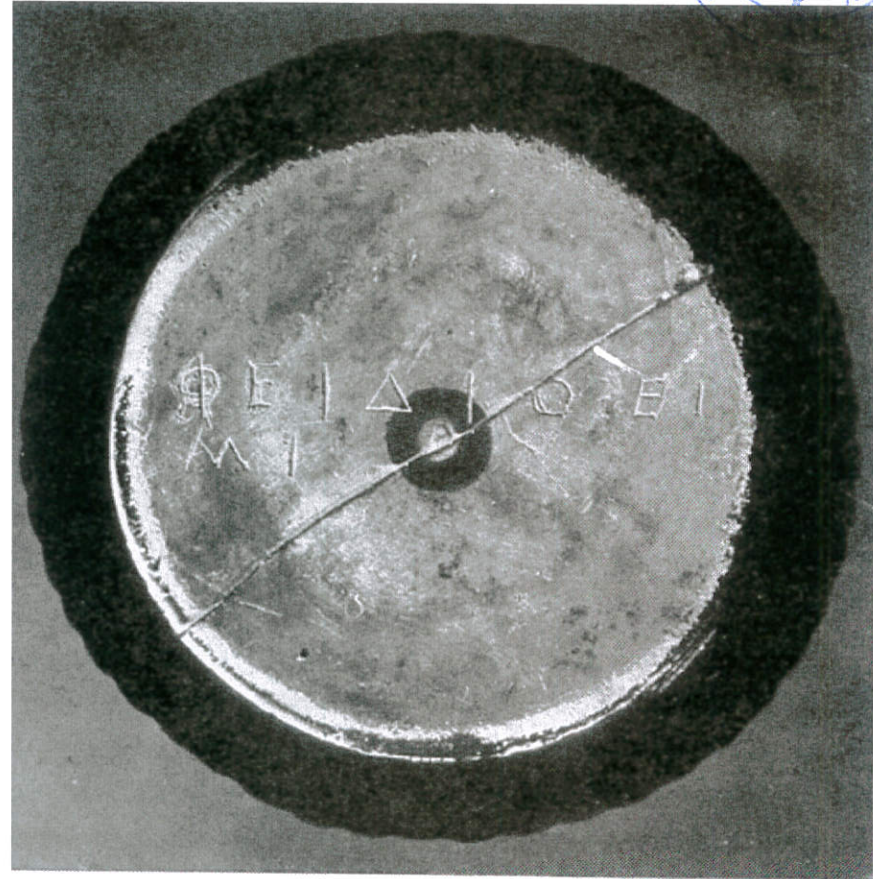
Εικ.7 Το εργαστήριο του Φειδία. Η βυζαντινή εκκλησία. Πίνακας από την δημοσίευση της πρώτης ανασκαφής (Olympria VI, πίν. LXVIII)

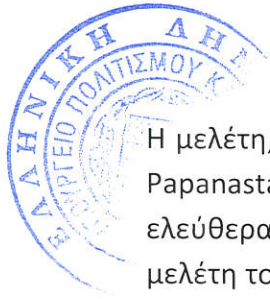
1.3. Σύγχρονες έρευνες

Στο μνημείο επανήλθε ο A.Mallwitz στο τέλος της δεκαετίας του 1950, ο οποίος όχι μόνο ερεύνησε σε βάθος το εργαστήριο του Φειδία αλλά επεξέτεινε τη συστηματική του έρευνα στον περιβάλλοντα χώρο και κυρίως προς τα νότια. Η έρευνά του απέδωσε αξιόπιστα στρωματογραφικά δεδομένα και εντυπωσιακά αρχαιολογικά ευρήματα που σχετίζονται με την κατασκευή του αγάλματος, όπως πήλινες μήτρες, οστέινα εργαλεία χρυσοχοϊκής, καθώς και γυάλινα φύλλα ανθεμίων. Από αυτή την πλούσια σε ευρήματα έρευνα προέκυψαν επίσης στοιχεία για την αρχιτεκτονική του κλασικού κτηρίου, όπως περίτεχνες σίμες και θραύσματα της κεράμωσης. Τέλος, εντοπίστηκε εύρημα που συσχετίζει τη θέση με τον ίδιο τον Φειδία: η πασίγνωστη μικρή μελαμβαφής οinoχόη, στη βάση της οποίας είναι χαραγμένη η επιγραφή ΦΕΙΔΙΟ ΕΙΜΙ. Ο Mallwitz παρουσίασε τα συμπεράσματά του στη σειρά *Olympische Forschungen* με μια εκτενέστατη δημοσίευση με κείμενο, σχέδια και φωτογραφικούς πίνακες. Πρώτη φορά παρουσιάστηκε το ερείπιο του κτηρίου με αρχιτεκτονικά σχέδια που βασίστηκαν σε μετρήσεις ακρίβειας. Επίσης, δημοσιεύτηκαν γενικά τοπογραφικά σχέδια που αποτύπωναν την εξελικτική πορεία του συγκροτήματος στον χρόνο. Μετά τον Mallwitz, το ενδιαφέρον στράφηκε στη μελέτη της βυζαντινής φάσης. Το μνημείο εντάχθηκε στο πρόγραμμα μελέτης της ύστερης Ολυμπίας υπό τη διεύθυνση του U. Sinn. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας

έγιναν επιτόπου φωτογραφήσεις, σχέδιο κάτοψης και ένας κατάλογος με σχόλια για τα αρχιτεκτονικά μέλη.

Εικ.8 Η μελαμβαφής οinoχόη, στη βάση της οποίας είναι χαραγμένη η επιγραφή ΦΕΙΔΙΟ ΕΙΜΙ (MALLWITZ - SCHIERING 1965, πίν. 64)

Η μελέτη, που εκπονήθηκε από τους F. A. Bauer, A. Oepen και K. Parapanastasis, αν και δεν τυπώθηκε ποτέ βρίσκεται τώρα ελεύθερα προσβάσιμη στο διαδίκτυο. Το 1995 δημοσιεύτηκε η μελέτη του J. Heiden για τις κεραμώσεις της Ολυμπίας στην οποία σχολιάστηκαν τα σχετικά ευρήματα από το εργαστήριο του Φειδία. Ο μελετητής κατέταξε τα ευρήματα σε ομάδες που αντιστοιχούν σε 2 ή 3 στέγες. Έτσι, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πολύ σύντομα από την ανέγερσή του κτηρίου έλαβαν χώρα εργασίες μεγάλης επισκευής της στέγης, μετά από βλάβες του κτηρίου, κάτι που επιβεβαιώνεται και από την παρατήρηση της κλασικής βάσης και από τα νέα σχέδια τεκμηρίωσης. Στο θέμα των ζητημάτων της προστασίας και ανάδειξης του μνημείου αναφέρθηκε η μελέτη που εκπονήθηκε από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο το 1990: *Denkmalpflegerischer Rahmenplan für Olympia* από τους H. Schmidt, U. Hassler, O. Weis, W. Glaser, H. Reuter. Επιγραμματικά, οι μελετητές πρότειναν:

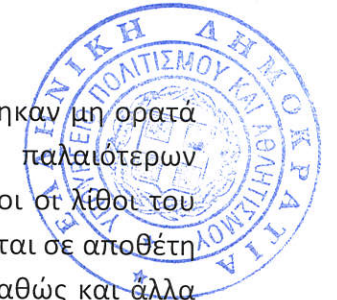
«...1. Κλείσιμο του ανοίγματος της κόγχης 2. Η πρόσβαση να γίνεται από νότια πλευρά μέσω του βυζαντινού προύλου 3. Συντήρηση των κονιαμάτων 4. Διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου του ναού έτσι ώστε να γίνεται κατανοητή η ιστορία του μνημείου...» (Schmidt et al 1990,152). Το πλαίσιο αυτό ακολούθησε η αναστηλωτική μας πρόταση.

Το 2016 εκπονήθηκε από τους Κ. Ζάμπα και Γ. Θωμά η μελέτη: *Προτάσεις περί των αναγκών μελετών και εργασιών Στερέωσης, Συντήρησης & Αποκατάστασης των μνημείων της Ολυμπίας*. Για το μνημείο οι μελετητές πρότειναν τα εξής: «...α. Ενίσχυση

τοιχοποιίας με συντήρηση και αποκατάσταση των συνδετικών κονιαμάτων, καθώς και στερέωση των επιχρισμάτων. β. Ενίσχυση της θεμελίωσης (υποθεμελίωση) σε πάσχοντα τμήματα τοίχων. Ενδείκνυται η κατασκευή βάσης με λιθόδεμα προσδιορισμένης μορφής, δομής και υφής. γ. Αποκατάσταση λιθοδομής - πλινθοδομής ή παρειάς με αναδόμηση. Αποκατάσταση μεγάλων κενών, π.χ. στα τόξα, στην ένωση της αψίδας με τον ανατολικό τοίχο κλπ.δ. Ανάταξη και συρραφή δομικών μελών.ε. Εξέταση της δυνατότητας αναστήλωσης μελών, π.χ. του πεσσίσκου - αμφικιονίσκου του νότιου παραθύρου στην αψίδα του Ιερού κλπ. στ. Υποδήλωση των τριών φάσεων του κτηρίου...» (ZAMPAS-THOMAS 2016, 80).

Οι περισσότερες από αυτές τις ιδέες έχουν ενσωματωθεί στην αναστηλωτική μας πρόταση η οποία περιλαμβάνει μέτρα προστασίας και για άλλα προβλήματα όπως το θέμα της συγκέντρωσης των ομβρίων μετά τις βροχές ή το ζήτημα της διαμόρφωσης του εσωτερικού χώρου για να γίνεται κατανοητή η ιστορία του μνημείου μέσω της διαμόρφωσης των βατών επιπέδων. Ακόμα με την μελέτη μας δίνεται απάντηση στο κρίσιμο ζήτημα της διαχείρισης του μεγάλου πλήθους των διάσπαρτων λίθων της βασιλικής.

Το 2017 εκπονήθηκε από τον Γ. Θωμά μια προμελέτη προκαταρκτικών ιδεών με τίτλο «Προμελέτη του έργου: Συντήρηση και Αποκατάσταση της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στον αρχαιολογικό χώρο της Ολυμπίας». Η εργασία αυτή στηρίχθηκε κυρίως στα σχέδια Mallwitz της δεκαετίας του 1950,

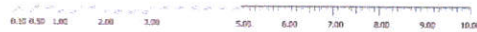
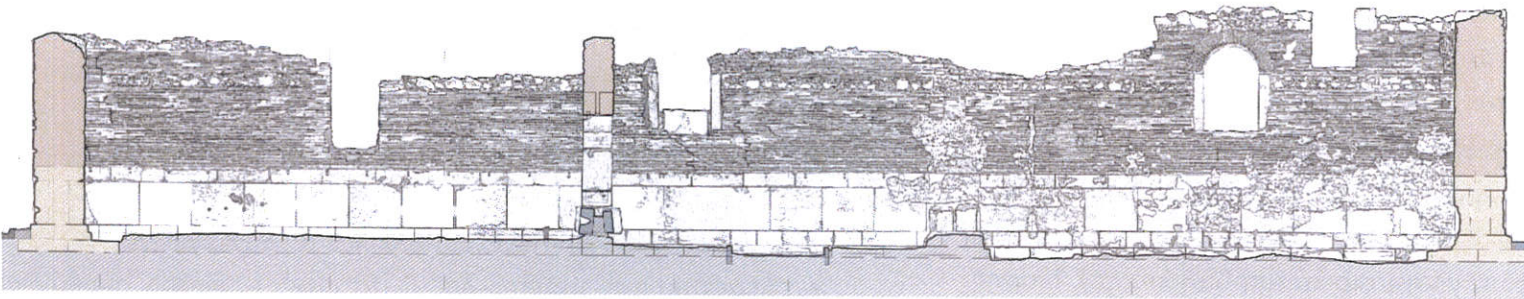
χωρίς, όμως, να απαντά στο σύνολο των προβλημάτων του μνημείου. Πρόσφατα, φοιτητές του Πολυτεχνείου του Βερολίνου, στο πλαίσιο της πτυχιακής τους εργασίας, συνέβαλαν στην τεκμηρίωση του μνημείου εκπονώντας σχέδια παρουσίασης του μνημείου και κάποιων αρχιτεκτονικών μελών.

1.4. Νέα έρευνα-μελέτη του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου 2019-2020

Το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο ανταποκρινόμενο στο αίτημα του ΥΠΠΟΑ σχετικά με τη μέριμνα για τη συντήρηση των τοίχων του μνημείου πρότεινε τα μέτρα συντήρησης να ενταχθούν σε ένα σκεπτικό που θα περιλαμβάνει τη συνολική αντιμετώπιση των ζητημάτων προστασίας και ανάδειξης που αφορούν το μνημείο. Από την έρευνα στα αρχεία του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου κατέστη σαφές ότι δεν υπήρχαν αρχιτεκτονικά σχέδια ικανά ως προς το πλήθος (όψεις όλων των παρειών των τοίχων) και ως προς τις πληροφορίες, που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν ένα σύγχρονο διεπιστημονικό αναστηλωτικό πρόγραμμα σε ένα μνημείο αυτής της σπουδαιότητας και σύμφωνα με τις προδιαγραφές του ΥΠΠΟΑ (σχέδια βασισμένα σε φωτογραμμετρικά υπόβαθρα κ.ά.). Επίσης, δεν υπήρχε, έως σήμερα, πλήρης σχεδιαστικός κατάλογος των αρχιτεκτονικών μελών του μνημείου –ο κατάλογος αυτός είναι απολύτως απαραίτητος για το αναστηλωτικό πρόγραμμα και για το πρόγραμμα παρουσίασης του μνημείου. Τις ανάγκες αυτές κάλυψε η παρούσα διεπιστημονική μελέτη που χρηματοδοτήθηκε από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Το ερείπιο

τεκμηριώθηκε πλήρως και στα σχέδια ενσωματώθηκαν μη ορατά σήμερα στοιχεία από δημοσιεύσεις των παλαιότερων ανασκαφών. Εντοπίστηκαν και τεκμηριώθηκαν όλοι οι λίθοι του νότιου στυλοβάτη, λίθοι του δαπέδου που βρίσκονται σε αποθέτη αρχιτεκτονικών μελών ανατολικά του μνημείου, καθώς και άλλα μέλη που φυλάσσονται στο Μουσείο της Ολυμπίας. Τεκμηριώθηκαν συνολικά 160 αρχιτεκτονικά μέλη. Οι επιτόπιες μετρήσεις έγιναν με σύγχρονες και παραδοσιακές μεθόδους από τους Θ. Μπιλή, Α. Σωτηρόπουλο, Δ. Γιαννούλη και Α. Καμπούρη. Τέλος, στο πλαίσιο της νέας αυτής αρχιτεκτονικής μελέτης και έρευνας πραγματοποιήθηκαν νέες παρατηρήσεις, που σχετίζονται με τα πολλά, ακόμα ανοικτά, θέματα αναπαράστασης των οικοδομικών φάσεων και καίριων λεπτομερειών του μνημείου (π.χ. αναπαράσταση κιονοστοιχιών βασιλικής, κιβωρίου κ.ά.). Η ομάδα μελέτης αποτελείται από τους:

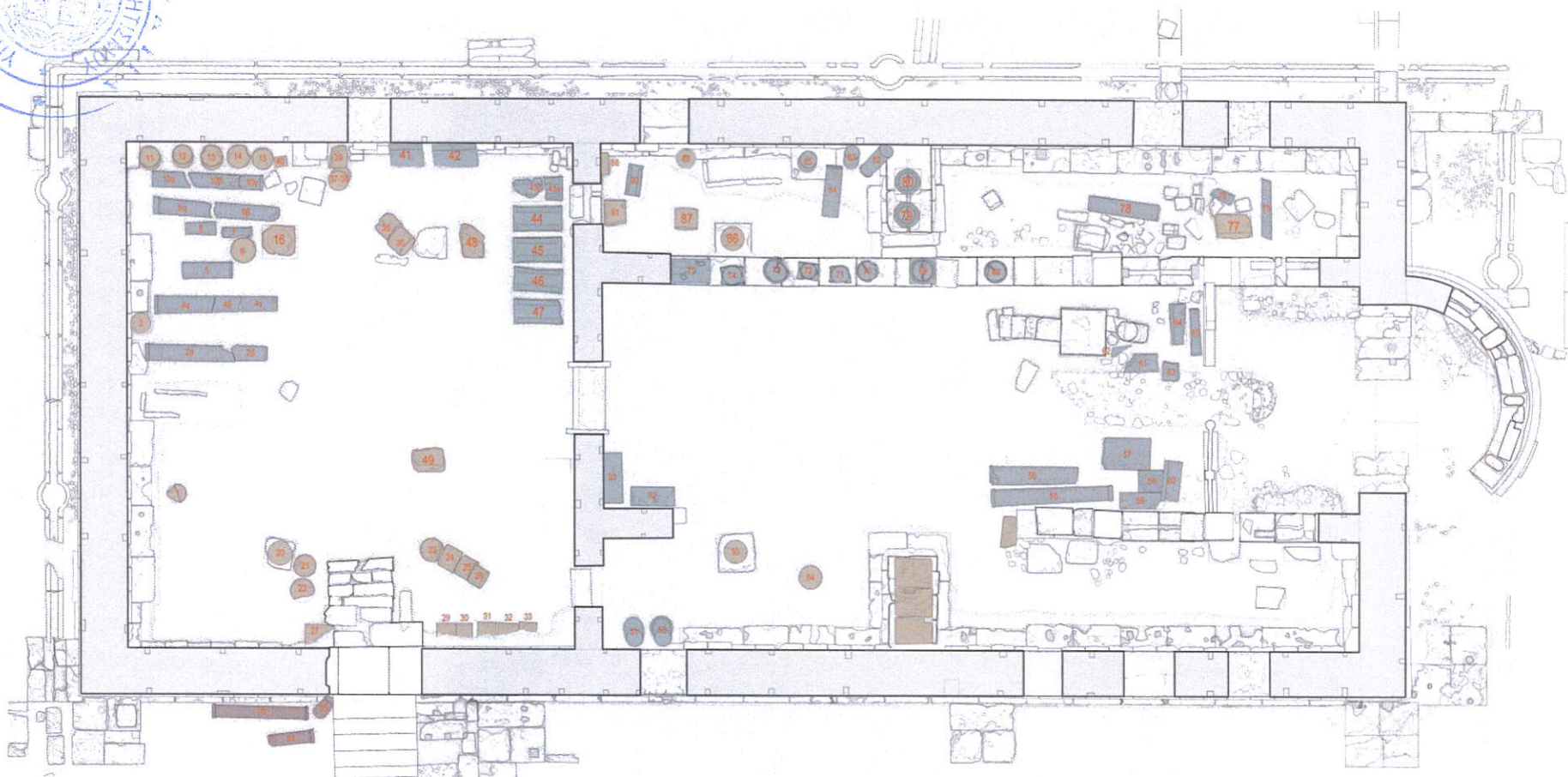
- Αρχιτεκτονική μελέτη και επίβλεψη παράλληλων μελετών: Δρ. Θ. Μπιλής, αρχιτέκτων DAI ATHEN
- Σχέδια και Φωτογραμμετρικές αποτυπώσεις: Δ. Γιαννούλης και Α. Καμπούρης, Imantosis
- Στατική μελέτη: Τ. Παναγιωτόπουλος και συνεργάτες
- Εδαφοτεχνική μελέτη: Δρ. Γ. Ντουνιάς, Έδαφος σύμβουλοι μηχανικοί
- Αναλύσεις Κονιαμάτων: Ι. Δογάνη, Α. Γαλανού, Ν. Καλαμβόκα
- Μελέτη Συντήρησης: Α. Σωτηρόπουλος, συντηρητής Αρχαιοτήτων M.Sc. DAI ATHEN

Εικ. 9 (άνω) και Εικ. 10 (κάτω). Δείγμα μεθόδου εργασίας. Άνω: αποτύπωση με παραδοσιακές μεθόδους (Θ. Μπιλής). Κάτω: σχέδιο βασισμένο στη φωτογραμμετρία (DAI Athen – Imantosis)

Εικ. 11 Κατάσταση 2019 (Αεροφωτογραφία DAI Athen – Imantosis)

Εικ.12 Αποτύπωση. Κατάσταση 2020. Κάτοψη με αύξοντες αριθμούς μελών (Σχ. DAI Athen – Imantosis)

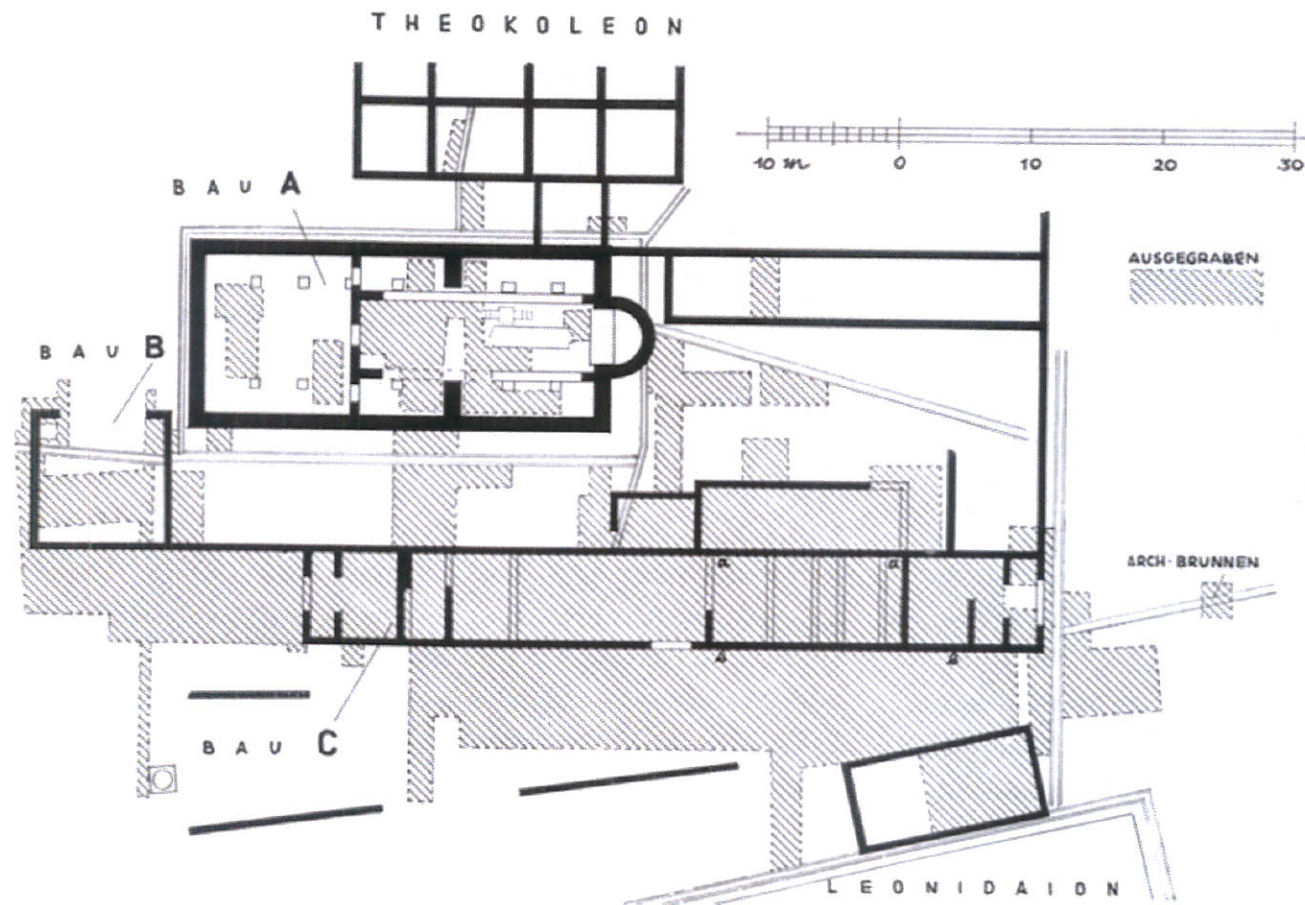

Abb. 2. Die Ausgrabungen 1954—1958

Εικ.13 Γενικό τοπογραφικό στο οποίο παρουσιάζονται τα σκάμματα της έρευνας Mallwitz (MALLWITZ - SCHIERING 196S, εικ.2)

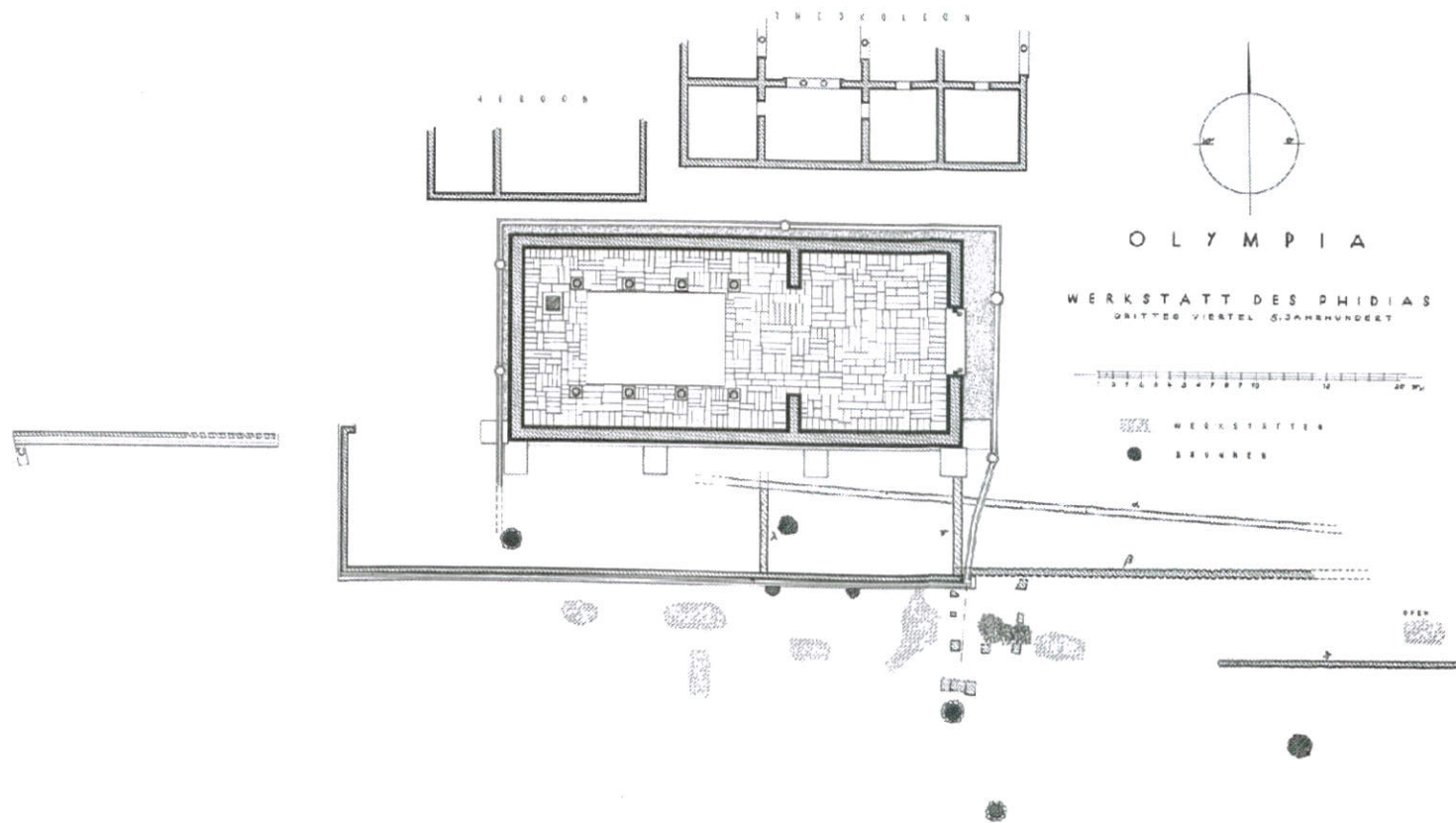

1.5. Παρουσίαση του μνημείου – Η εξέλιξη στον χρόνο του κτηριακού συγκροτήματος του εργαστηρίου σύμφωνα με την έρευνα A. Mallwitz

1.5.1. Κλασική εποχή

Η ιστορία του συγκροτήματος ξεκινά το τρίτο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. Αρχικά αποτελούσε ένα αυτόνομο κτήριο, ελεύθερο στον χώρο. Στη βόρεια πλευρά γειτνιάζε προς τα ανατολικά με τον σύγχρονό του «Θηκολεώνα», που λειτουργούσε ως οικία των ιερέων της Άλτεις, και για ένα μικρότερο τμήμα προς τα δυτικά με το επίσης σύγχρονο κτήριο που είναι γνωστό ως «Ηρώον». Ανατολικά του κτηρίου η περιβάλλουσα έκταση έφτανε έως τον δρόμο που ακολουθούσε το δυτικό όριο του ιερού. Νότια ταυτόχρονα με το κτήριο ανεγέρθηκε ένας αναλημματικός τοίχος που ακολουθούσε παράλληλη πορεία με τον νότιο τοίχο του εργαστηρίου και διαμόρφωνε πλατύ άνδηρο. Το εργαστήριο είχε ορθογώνιο σχήμα και διαστάσεις 32,18x14,50 μ. Ο άξονας συμμετρίας του κτηρίου ακολουθούσε την κατεύθυνση Ανατολή - Δύση και η είσοδος του βρισκόταν στη στενή ανατολική πλευρά. Η εσωτερική του διαρρύθμιση ήταν απλή. Ο επισκέπτης περνούσε από το θύρωμα της εισόδου σε έναν πρόδομο σχεδόν τετράγωνου σχήματος, ο οποίος οριζόταν δυτικά από δύο εγκάρσια τοιχάρια που άφηναν ένα ευρύ κεντρικό πέρασμα προς την κύρια αίθουσα. Η κύρια αίθουσα ήταν ορθογώνια και με δύο

δίτονες κιονοστοιχίες τεσσάρων κίωνων διαιρούνταν σε τρία κλίτη: ένα ευρύ κεντρικό και δύο στενά ακραία που είχαν πλάτος που αντιστοιχούσε ακριβώς στο μήκος των εγκάρσιων τοιχαρίων. Η κατασκευή του κτηρίου ήταν ιδιαίτερα πολυτελής. Η θεμελίωση αποτελούνταν από ισχυρούς θεμελιότοιχους από καλολαξευμένους δόμους από κογχυλιάτη λίθο σε κανονικές στρώσεις ίσου ύψους διατόνων και δρομικών. Λόγω της ελαφράς κατωφέρειας του εδάφους οι στρώσεις της θεμελίωσης στη νότια πλευρά ήταν πέντε και στη βόρεια πλευρά δύο. Πάνω στην ευθυντηρία της θεμελίωσης έστεκαν δύο δρομικοί ορθοστάτες, και εν συνεχεία μία καλυπτήρια πλάκα. Και οι λίθοι της βάσεως του κτηρίου ήταν από κογχυλιάτη λίθο. Όπως προκύπτει από το ευρύ πλάτος του τοίχου (1,10 μ.), πάνω στις καλυπτήριες πλάκες εδράζονταν στρώσεις από ωμόπλινθους. Από την αρχική ανωδομή των τοίχων δεν σώζεται τίποτα, αφού μεταγενέστερα αντικαταστάθηκε όλο αυτό το τμήμα του κτηρίου. Στη λίθινη βάση με τους ορθοστάτες εντοπίστηκε σποραδικά η αρχική επίστρωση με κονίαμα που κάλυπτε προφανώς και το χαμένο σήμερα τμήμα της πλίνθινης ανωδομής. Η στέγη ήταν ξύλινη, καλυμμένη με πήλινη κεράμωση κορινθιακού τύπου. Από τα ευρήματα της ανασκαφής προκύπτει ότι η στέγη διέθετε μια ιδιαίτερα περίτεχνη σίμη. Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν ότι το κλασικό κτήριο είχε ολοκληρωθεί και χρονολογείται, σύμφωνα με τις αρχαιολογικές παρατηρήσεις της στρωματογραφίας και τον σχολιασμό των ευρημάτων, στο τρίτο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.

Εικ. 14 Το εργαστήριο του Φειδία και η ευρύτερη περιοχή. Η κλασική φάση (MALLWITZ - SCHIERING 196S, πίν.9)

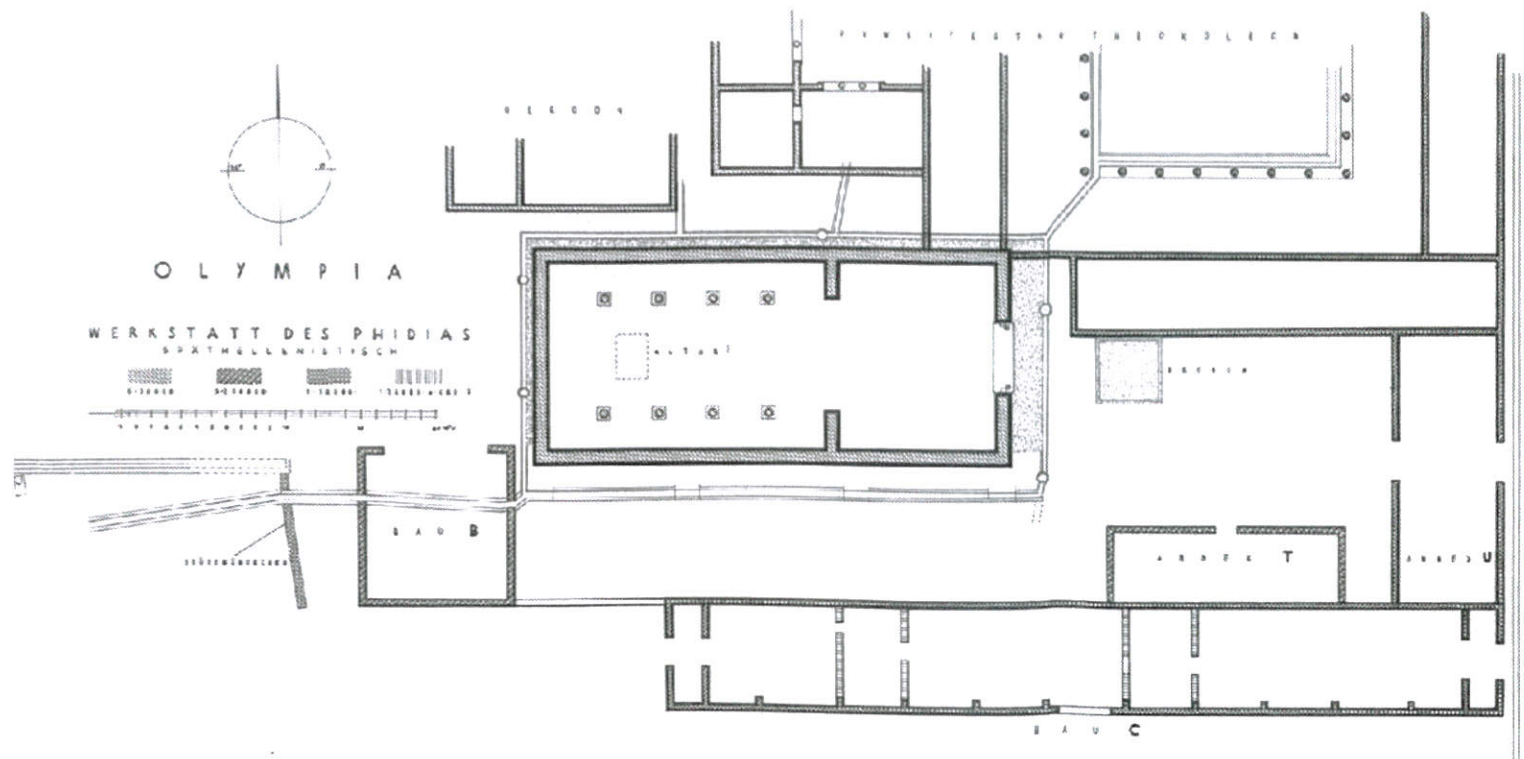

1.5.2. Ελληνιστική εποχή

Στο πέρασμα του χρόνου μικρά και μεγάλα κτήρια προστέθηκαν σταδιακά στον άμεσο περιβάλλοντα χώρο του εργαστηρίου, που κατέληξε, πλέον, τμήμα ενός μεγάλου σε έκταση κτηριακού συγκροτήματος.

Κατά τον Mallwitz το διάστημα από τον 4ο αι. έως τον 2ο αι. π.Χ. ανάντη του νότιου αναλημματικού τοίχου και σε μικρή απόσταση από τη νοτιοδυτική γωνία του εργαστηρίου τοποθετήθηκε ένα μεγάλο τετράγωνο κτήριο (Bau B). Ο βόρειος τοίχος του κτηρίου βρίσκεται ακριβώς στη νοητή επέκταση του νότιου τοίχου του εργαστηρίου και η χάραξή του ακολουθεί με ακρίβεια το ορθοκανονικό σύστημα αξόνων του εργαστηρίου, όπως και όλα τα κτήρια των προσθηκών. Ο νότιος αναλημματικός τοίχος επεκτάθηκε έως το ανατολικό όριο της έκτασης του εργαστηρίου, δηλαδή έφτασε έως την οδό δυτικά του ιερού, ορίζοντας από τον νότο τον αύλειο χώρο του εργαστηρίου. Κατάντη του αναλημματικού τοίχου και σε όλο το μήκος που αντιστοιχεί στον αύλειο χώρο του εργαστηρίου κατασκευάστηκε ένα ιδιαίτερα επίμηκες κτήριο, γνωστό στην έρευνα ως «Bau C». Επίσης, προστέθηκε ανάντη του αναλημματικού τοίχου μία σαφώς μικρότερη σε μήκος αλλά και πάλι επιμήκης κατασκευή, γνωστή στην έρευνα ως «annex T», η οποία διαμόρφωνε εν μέρει το νότιο όριο της αυλής. Οι κατασκευές αυτές δεν είχαν τον μνημειακό χαρακτήρα του εργαστηρίου. Το πάχος των τοίχων ήταν γύρω στο 0,50 μ.

Κατά την ύστερη ελληνιστική περίοδο, που χρονικά εντοπίζεται στο διάστημα μεταξύ 2ου αι. π.Χ. και 1ου αι. μ.Χ., συντελέστηκαν μεγάλης κλίμακας αλλαγές στον περιβάλλοντα χώρο του εργαστηρίου όπως και στον Θεηκολεώνα. Στο ανατολικό τμήμα του Θεηκολεώνα τοποθετήθηκε ένα περιστύλιο. Ο νότιος τοίχος του περιστυλίου διαμόρφωσε το όριο μεταξύ του Θεηκολεώνα και του αύλειου χώρου του εργαστηρίου, ο οποίος απέκτησε τον χαρακτήρα περικλειστης αυλής. Η προσθήκη annex T παρέμεινε χωρίς μετατροπές. Τμήμα της αυλής καταλήφθηκε από νέες, αντίστοιχες με την κατασκευή annex T, προσθήκες στις υπόλοιπες πλευρές της αυλής (βόρεια και ανατολικά). Η ανατολική προσθήκη («annex U») λόγω θέσης λειτουργούσε ως χώρος εισόδου στο συγκρότημα. Λίγα μέτρα ανατολικά της εισόδου του εργαστηρίου κατασκευάστηκε αβαθής δεξαμενή τετράγωνου σχήματος. Μεγάλης κλίμακας αλλαγές συντελέστηκαν στο κτήριο Bau C. Το πρωιμότερο ελληνιστικό κτήριο κατεδαφίστηκε και στη θέση του κατασκευάστηκε ένα μακρύ κτήριο που το ανατολικό του όριο αντιστοιχούσε στην προέκταση του ανατολικού ορίου της έκτασης του περιβάλλοντα χώρου του εργαστηρίου. Το Bau B διατηρήθηκε, επίσης, χωρίς προσθήκες ή άλλες ριζικές αλλαγές.

Εικ. 15 Το εργαστήριο του Φειδία και η ευρύτερη περιοχή. Η ελληνιστική φάση (MALLWITZ - SCHIERING 1965, πίν.11)

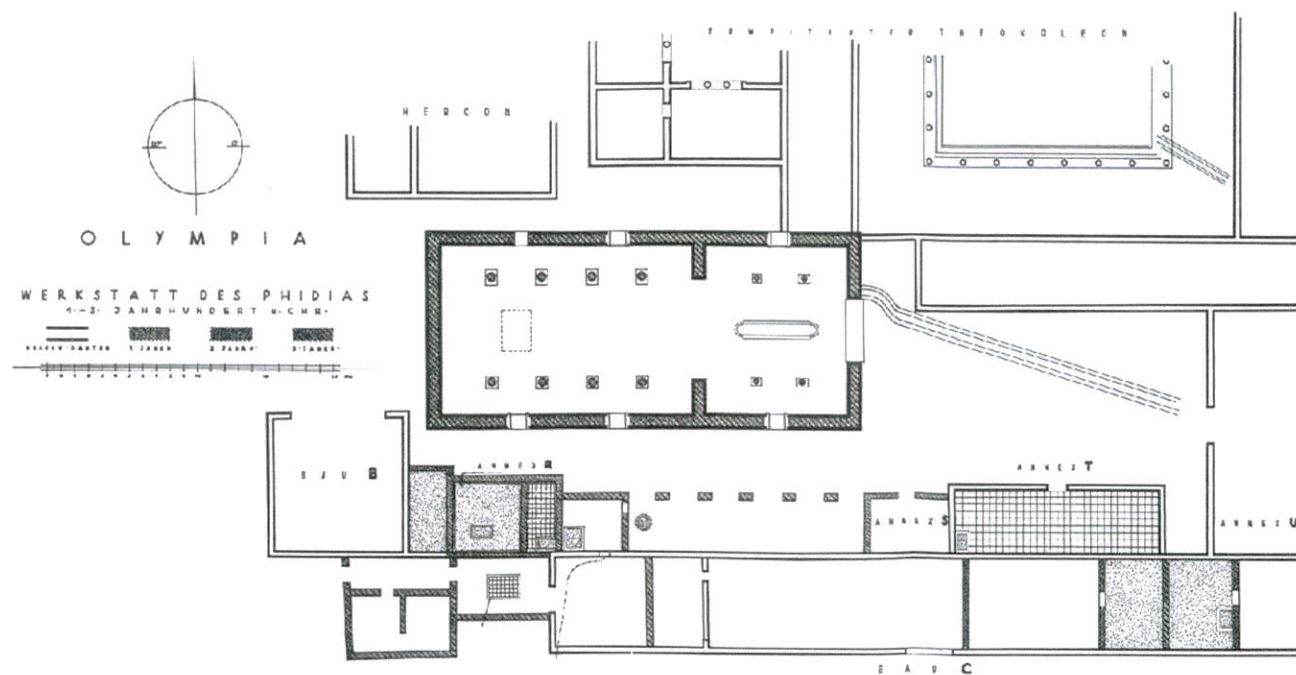
1.5.3. Ρωμαϊκή εποχή

Τη ρωμαϊκή εποχή μεγάλης κλίμακας αλλαγές έλαβαν χώρα τόσο στο κτήριο του εργαστηρίου όσο και στον περιβάλλοντα χώρο. Μόνο η αρχική διαρρύθμιση του κτηρίου με τους δύο χώρους, δηλαδή τον πρόδομο και την κύρια αίθουσα παρέμεινε αναλλοίωτη. Στον πρόδομο τοποθετήθηκαν, στην ίδια ευθεία με τις κιονοστοιχίες της κύριας αίθουσας, κιονοστοιχίες δύο κίωνων – έτσι διαιρέθηκε και ο πρόδομος σε τρία κλίτη. Στο κέντρο του προδόμου εγκαταστάθηκε αβαθής δεξαμενή. Κατασκευαστικά οι αλλαγές ήταν μεγάλες. Οι τοίχοι κατεδαφίστηκαν έως την καλυπτήρια πλάκα της βάσης. Πάνω στη βάση χτίστηκαν νέοι τοίχοι με θώρακα από οπτοπλινθοδομή και πυρήνα από πλίνθους και λιθάρια με άφθονο ρωμαϊκό κονίαμα ως συνδετικό υλικό. Σποραδικά στους τοίχους εμφανίζονται ζώνες μικρού ύψους από λιθοδομές, οι οποίες κατά κανόνα διακόπτονται σε απόσταση από τις γωνίες του κτηρίου. Στη βόρεια όπως και στη νότια όψη υπήρχαν από τρία τοξωτά παράθυρα συμμετρικά τοποθετημένα. Στις όψεις επικρατούν τα πλήρη και όχι τα κενά. Στον περιβάλλοντα χώρο η έκταση μεταξύ της προσθήκης annex T και του Bau B καταλήφθηκε από πεσσοστοιχία ενός ημιυπαίθριου χώρου και από νέα διαμερίσματα.

Προσθήκες κατ' επέκταση και προς τα δυτικά παρατηρούνται στο κτήριο Bau C, στο οποίο κατασκευάστηκαν επίσης νέοι εγκάρσιοι τοίχοι, αφού καταργήθηκαν οι περισσότεροι παλαιοί. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα στα κτήρια συνοδείας του κεντρικού κτηρίου αποτελεί ένδειξη ανάμεσα και σε άλλες ότι η ρωμαϊκή φάση και αυτή ολοκληρώθηκε, σε αντίθεση με την άποψη που υποστηρίζει ότι η ρωμαϊκή φάση του εργαστηρίου παρέμεινε ημιτελής.

Εικ. 16 Το εργαστήριο του Φειδία. Άποψη του βόρειου τοίχου. Την ρωμαϊκή εποχή πάνω στη βάση της κλασικής φάσης χτίστηκαν νέοι τοίχοι με θώρακα από οπτοπλινθοδομή (DAI ATHEN)

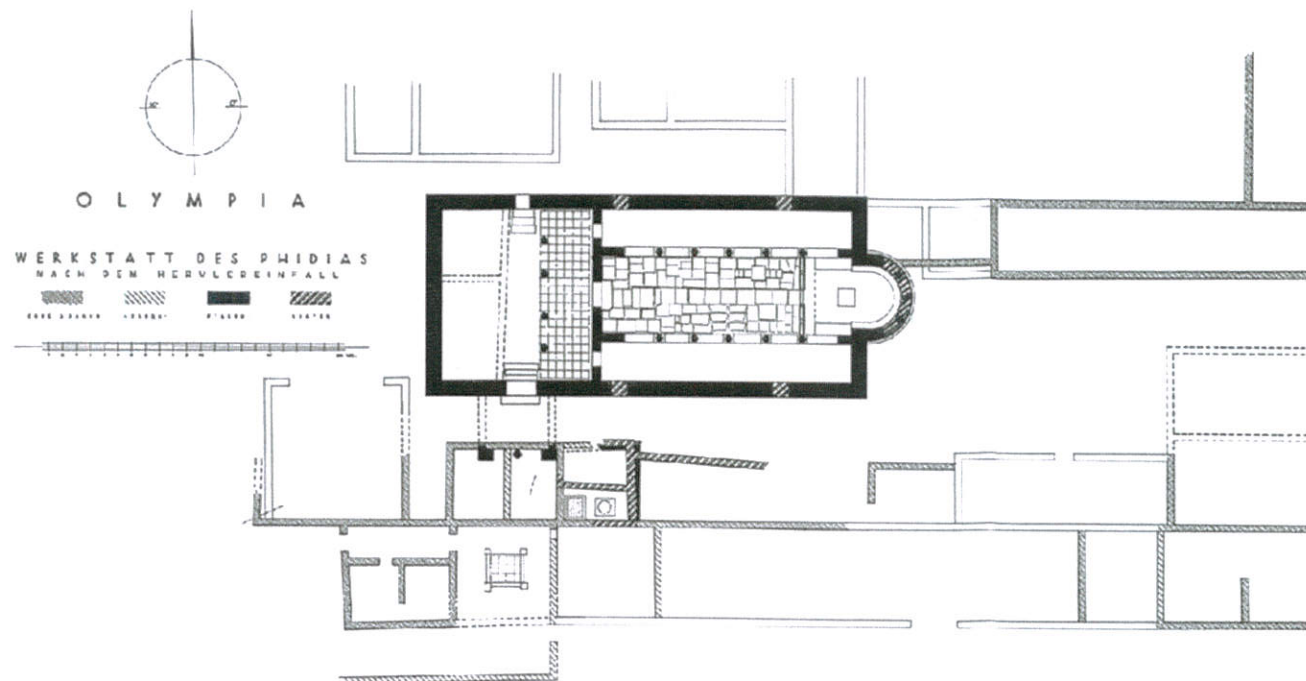
Εικ. 17 Το εργαστήριο του Φειδία και η ευρύτερη περιοχή. Η ρωμαϊκή φάση (MALLWITZ - SCHIERING 196S, πίν.12)

1.5.4. Βυζαντινή εποχή

★ Μετά την κατάρρευση του αρχαίου κόσμου, μεταξύ 435 και 451 μ.Χ., στο ερείπιο του εργαστηρίου εγκαταστάθηκε το σπουδαιότερο κτήριο του βυζαντινού οικισμού, δηλαδή το κεντρικό κτήριο της χριστιανικής λατρείας. Εκείνη την εποχή δεν ήταν λίγες οι φορές που αρχαία κτήρια ή τα ερείπιά τους τροποποιήθηκαν για να παραλάβουν τη νέα αυτή χρήση. Ο κτηριακός τύπος της παλαιοχριστιανικής βασιλικής προσαρμόστηκε εύκολα στο ορθογώνιο σχήμα του προϋπάρχοντος κτηρίου. Οι ισχυροί ρωμαϊκοί τοίχοι ήταν σταθεροί και με λίγες μετατροπές, όπως διανοίξεις νέων ανοιγμάτων, εντάχθηκαν αυτούσιοι στο νέο αρχιτεκτονικό σχέδιο. Βέβαια, όπως συνέβαινε συνήθως σε τέτοιες περιπτώσεις, η νέα διαρρύθμιση απαιτούσε κάποιες καθαιρέσεις αλλά και προσθήκες. Η είσοδος του ναού τοποθετήθηκε πιθανότατα στη θέση ενός προγενέστερου παραθύρου στο δυτικό τμήμα του νότιου τοίχου. Μπροστά από την είσοδο και νότια προστέθηκε ένας πυλώνας τετράγωνου σχήματος με πεσσούς στις γωνίες και τοξωτά περάσματα. Ο νάρθηκας διαμορφωνόταν από πέντε τόξα που στηρίζονταν στους μακρείς τοίχους και σε τέσσερις μαρμάρινους κίονες. Την εποχή των γαλλικών ανασκαφών φαίνεται ότι το στοιχείο αυτό σωζόταν ακέραιο. Ένας εγκάρσιος τοίχος κατασκευάστηκε για να αποτελέσει το δυτικό όριο του ναού. Διέθετε τρεις θύρες σε συμμετρική διάταξη, που

οδηγούσαν στα αντίστοιχα κλίτη (βόρειο, κεντρικό, νότιο). Ο τοίχος αυτός κατασκευάστηκε από σπόλια, όπως και όλα τα υπόλοιπα τμήματα της εκκλησίας (κίονες, άμβωνας κ.ά.). Οι κιονοστοιχίες πέντε κίωνων, που κατέληγαν στα δυτικά άκρα σε τοιχάρια, στήριζαν 6 τόξα που διαμόρφωναν τον τυπικό διαχωρισμό του εσωτερικού χώρου του ναού σε τρία κλίτη. Το μαρμάρινο περίτεχνο τέμπλο ερχόταν σε αντίθεση με την απλή κτιστή κυβική τράπεζα, η οποία υπήρχε στη θέση της μέχρι που κατεδαφίστηκε με σκοπό την έρευνα της κλασικής φάσης κτηρίου. Η κόγχη τοποθετήθηκε ανατολικά, εκεί όπου υπήρχε το αρχικό άνοιγμα της εισόδου του εργαστηρίου, το οποίο διευρύνθηκε για να διαμορφωθεί το ιερό. Η κόγχη είχε τέσσερα τοξωτά παράθυρα, που διαμορφώνονταν με τρία μαρμάρινα στηρίγματα με μαρμάρινους αμφικιονίσκους με βάση και επιθήματα. Ο πυρήνας του άμβωνα διατηρείται ακόμα στη θέση του. Στο δάπεδο της εκκλησίας εντοπίστηκαν χριστιανικές επιγραφές που μας δίνουν πληροφορίες σχετικά με τη μαρμαρόστρωση του δαπέδου. Η βασιλική της Ολυμπίας θεωρείται η αρχαιότερη γνωστή παλαιοχριστιανική εκκλησία της Ηλείας.

Εικ. 18 Το εργαστήριο του Φειδία και η ευρύτερη περιοχή. Η βυζαντινή φάση (MALLWITZ - SCHIERING 1965, πίν.13)

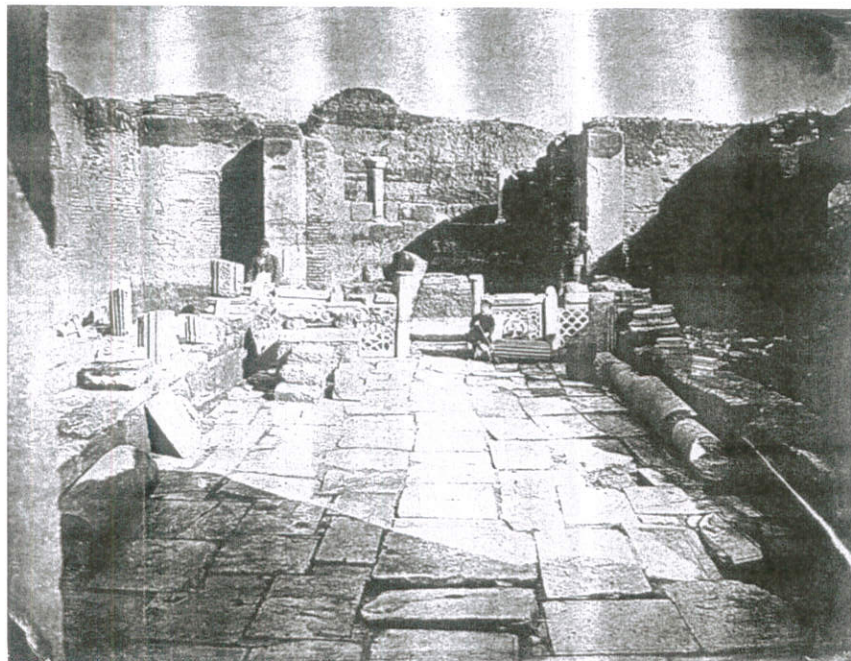

1.6. Προηγούμενα έργα συντήρησης στο μνημείο

Αν και οι ανασκαφές στο μνημείο έχουν δώσει πολλά σπουδαία στοιχεία και οι δημοσιεύσεις είναι σε μεγάλο ποσοστό ολοκληρωμένες χάρη στις συμβολές παλαιότερων (Adler, Dörpfeld, Mallwitz) και νεώτερων (Sinn, Bauer, Oerem, Karanastasis) ερευνητών, η συντήρηση και η αποκατάσταση του μνημείου δεν αποτέλεσαν ποτέ αντικείμενο συστηματικής προσπάθειας. Επίσης οι ανασκαφές, κατά τις οποίες αναζητήθηκαν επίμονα είτε ενεπίγραφοι λίθοι είτε κυρίως τα βαθύτερα κλασικά στρώματα, επέφεραν μεγάλης κλίμακας καταστροφές της παλαιοχριστιανικής φάσης. Όπως προκύπτει από την παρατήρηση παλαιών φωτογραφιών και σχεδίων, πολλά στοιχεία της εκκλησίας θυσιάστηκαν για λόγους προόδου της έρευνας (κόγχη ιερού, αγία τράπεζα, στυλοβάτης νότιας κιονοστοιχίας, κιονοστοιχία νάρθηκα, τοίχοι διαμερισμάτων δυτικά). Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι, παρά τον δραστικό χαρακτήρα της παλαιότερης έρευνας, η πληρότητα της τεκμηρίωσης των βυζαντινών στοιχείων από τους παλαιούς θεμελιωτές της αρχαιολογικής έρευνας (Adler) με σχέδια αλλά και φωτογραφίες, ήδη από το μακρινό 1877, είναι σε μεγάλο βαθμό πλήρης και μας προσφέρει την ευκαιρία, αλλά και την ευθύνη, της ορθής αποκατάστασης του μνημείου, περίπου 140 χρόνια μετά τις πρώτες ανασκαφές.

Εικ. 19 Το εργαστήριο του Φειδία. Η κατάσταση του μνημείου 1938 (D-DAI-ATH-Olympia-0195)

Εικ. 20 Το εργαστήριο του Φειδία. Η κατάσταση του μνημείου το 1877 (Bauer et al, εικ. 6)

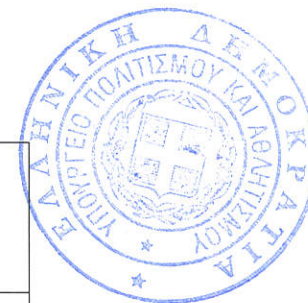

Εικ. 21 Το εργαστήριο του Φειδία. Η κατάσταση του μνημείου 2019 (DAI ATHEN)

Πίν. 1 Έργα στον χώρο της εκκλησίας στο πλαίσιο των ερευνών και των συντηρήσεων

Χρονολόγηση	Πληροφορίες	Στοιχεία
1829, 6 εβδομάδες	Ανασκαφή Blouet (1829) Το κτήριο αναφέρεται ως «Κτήριο Η» ή «ruine du moyen âge» Δεν έγινε κατανοητός ο διαχωρισμός της εκκλησίας σε τρία κλίτη γιατί δεν προχώρησε σε βάθος η ανασκαφή στον κύριο χώρο του ναού. Εντοπίστηκε τοξοστοιχία στον νάρθηκα. Τα τόξα αποτελούνταν από λαξευτούς πορώλιθους που στηρίζονταν πάνω σε αρράβδωτους μαρμάρινους κίονες και ιωνικά κιονόκρανα. Πάνω από κάθε μαρμάρينو κίονα είχαν ενσωματωθεί στο τοίχωμα των τόξων επίκρανα κορινθιακού ρυθμού που προέρχονταν πιθανόν από το νυμφαίο του Ηρώδη.	Παρουσίαση συμπερασμάτων Blouet στο: Blouet I 1831, πίν. 61, εικ. I-IV Bauer et al., 5
1876-1877 (12.1876 – 1877)	Ανασκαφή Adler (1877-1778) Το κτήριο ήταν επιχωσμένο μετά τις γαλλικές ανασκαφές. Η ανασκαφή ξεκίνησε από τη βόρεια πλευρά του κτηρίου. G. Hirschfeld (1877) περιγραφή Πληροφορίες για ίχνη από σύνθρονο, αγία τράπεζα στο κέντρο του ιερού, ίχνη από δάπεδο opus sectile στο ιερό και από κεραμικές πλάκες στα πλάγια κλίτη. Σημειακές καθαιρέσεις δαπέδου για βαθύτερη έρευνα στον ναό και στον νάρθηκα. Τάφοι στο βόρειο κλίτος. Δάπεδο στο κεντρικό κλίτος ακόμα ακέραιο (Φθινόπωρο 1877).	Bauer et al, 7-8 Photo 1877 Staatliche Museen zu Berlin Neg. Nr. AV 922 , Bauer et al, 8, εικ.6.
1878	19.2.1878: έναρξη καθαίρεσης δαπέδου στο κεντρικό κλίτος Απομάκρυνση επιγραφών (1878). 23.2.1878: εργασίες στο νότιο κλίτος 26.2.1878: καθαίρεση τμήματος νότιου στυλοβάτη. 28.2.1878: ανασκαφή στο νότιο κλίτος και εντοπισμός θεμελίου εγκάρσιου κλασικού τοίχου 4.3.1878: ανασκαφή τάφων στο βόρειο κλίτος και στο νάρθηκα 7-9.3.1878: ανασκαφή στο νάρθηκα (βόρειο τμήμα) ανεύρεση τάφων μετά από καθαίρεση δαπέδου από κεραμικές πλάκες Παρατηρούνται φθορές στο τέμπλο (Photo 1878)	Photo 1878 Bauer et al., εικ.7 Bauer et al., 9 Πληροφορίες από ημερολόγιο ανασκαφών G. Treu Αναπαραγωγή: Bauer et al, 94 Παρουσίαση συμπερασμάτων Adler

	<p>4.1878: εργασίες στο ιερό και στα ανατολικά τμήματα των πλάγιων κλιτών. Μόνο στο νότιο τμήμα του νάρθηκα παρέμεινε η στάθμη του δαπέδου της εκκλησίας. Ταύτιση κλασικού κτηρίου με το εργαστήριο του Φειδία.</p>	<p>στο: Olympia III, 29-32</p>
<p>1938-39 (2.11.38 έως 1.12.39) 4 εβδομάδες</p>	<p>Εργασίες τακτοποίησης βασιλικής από Dörpfeld</p> <p>A. Στον δυτικό χώρο Λίθοι από τον θησαυρό των Σικυωνίων τοποθετήθηκαν στον ανατολικό τοίχο του δυτικού τμήματος. Πώρινοι λίθοι του προτύλου του Γυμνασίου στο δυτικό ήμισυ του νάρθηκα. Σπόλια στα θεμέλια των κίωνων αντικαταστάθηκαν από πώρους χωρίς λιθουργικά ίχνη. Το τμήμα της ράμπας που υπήρχε ακόμα στη νότια είσοδο αντικαταστάθηκε από σκάλα. Εκτός από έναν όλοι οι τάφοι επιχώσθηκαν. Για να υποδειχθεί το κλασικό κτήριο κάποιοι αρράβδωτοι σφόνδυλοι τοποθετήθηκαν στα ομόλογα θεμέλια.</p> <p>B. Στην εκκλησία Ανατολικά και στο νότιο κλίτος της εκκλησίας τοποθετήθηκαν λίθοι του Φιλιππείου. Οι αττικές βάσεις των μονόπτερων της εξέδρας του Ηρώδη επέστρεψαν στην αρχική τους θέση. Οι διπλοί ημικίονες τοποθετήθηκαν στο βόρειο κλίτος και στο διασωθέν τμήμα της βάσης τους για λόγους έκθεσης. Για λόγους προστασίας η ρωμαϊκή δεξαμενή επιχώσθηκε πλαγίως. Στον άμβωνα οι ορθοστάτες ανατοποθετήθηκαν και τα σκαλιά στερεώθηκαν με επίχωση. Το τέμπλο αναστηλώθηκε μερικώς. Υπολείμματα της αγίας τράπεζας τοποθετήθηκαν στην κόγχη. Υπολείμματα του δαπέδου opus sectile του ιερού τοποθετήθηκαν στη βορειοανατολική γωνία. Για να υποδειχθεί το κλασικό κτήριο κάποιοι αρράβδωτοι σφόνδυλοι τοποθετήθηκαν στα ομόλογα θεμέλια, όπως είχε γίνει και στο δυτικό τμήμα.</p>	<p>DAI Athen, Neg. OL 1351 und 1445. DAI Athen, Neg. OL 1446.</p> <p>Bauer et al, 12</p> <p>Πληροφορίες από ημερολόγιο ανασκαφών Dörpfeld Αναπαραγωγή: Bauer et al, 99-100.</p>
<p>1940-41</p>	<p>Ανασκαφές Kunze – Schleif Ανασκαφές δυτικά της εκκλησίας έως τον Κλαδέο. Για τις μεταφορές των χωμάτων απομακρύνθηκε οριστικά η ράμπα νότια της εκκλησίας.</p>	<p>Kunze – Schleif 1944</p>

1954-1958	Ανασκαφές Mallwitz Για τις ανασκαφές διενεργήθηκαν μετακινήσεις μελών στον εσωτερικό χώρο του μνημείου. Τμήματα από το δάπεδο του νάρθηκα, με τις πήλινες πλάκες, θυσιάστηκαν για την έρευνα του μνημείου. Οι τομές εσωτερικά της βασιλικής και στον νάρθηκα επιχώθηκαν μετά την ανασκαφή. Το δάπεδο παρέμεινε στη στάθμη που είχε διαμορφωθεί από τους προηγούμενους ανασκαφείς. Μεγάλες τομές στο νότιο τμήμα, οι οποίες επιχώθηκαν στο τέλος, όχι όμως συνολικά, αφήνοντας εκτεθειμένα ευαίσθητα σημεία του μνημείου, όπως ο πεσσός της πυλίδας της βασιλικής.	Παρουσίαση συμπερασμάτων Mallwitz στο: Mallwitz-Schiering 1964
1964	Το 1964 υλοποιήθηκαν από την Εφορεία Αρχαιοτήτων εργασίες συντήρησης στην παλαιοχριστιανική βασιλική. Εργασίες τεκμηριώνονται στο τέμπλο. Συγκεκριμένα τα θωράκια, τα οποία ήταν θραυσμένα σε πολλά τεμάχια, και οι κιονίσκοι του τέμπλου συγκολλήθηκαν, συμπληρώθηκαν με λευκό τσιμέντο και τοποθετήθηκαν στην αρχική τους θέση. Ο άμβωνας στερεώθηκε και έλαβαν χώρα ανατοποθετήσεις μελών εσωτερικά και εξωτερικά της εκκλησίας.	ΑΔ 19 (1964), Πίν. 176α-β
Εργασίες κατά τα έτη 1967 - 1971 Πεσσός της εισόδου στη Βασιλική	Ο πεσσός παρουσίαζε κλίση προς τον Νότο ήδη πριν από τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και ήταν υποστυλωμένος με σιδερένια δοκό η οποία φαίνεται σε φωτογραφίες της εποχής ανασκαφών Mallwitz. Αποκαταστάθηκε στον κατακόρυφο άξονα. Το έργο αναφέρεται σε έγγραφο του ΥΠΠΟΑ ότι εκτελέστηκε μετά από πλήρη τεκμηρίωση από τον Κ. Herrmann. Σύμφωνα με αυτήν την περιγραφή ενισχύθηκε με σκυρόδεμα η θεμελίωση του πεσσού, ο οποίος εδραζόταν σε παλαιότερο ρωμαϊκό τοίχο στα βόρεια. Ο τοίχος αυτός καθαιρέθηκε τμηματικά σε ύψος περίπου 50 cm για να αντικατασταθεί με νέα τοιχοποιία. Πρωτότυπα στοιχεία για το έργο δεν έχουν εντοπιστεί μέχρι τώρα στο αρχείο Κ. Herrmann.	ΥΠΠΟΑ - Ολυμπία ΠΕ 1.2 Α' Ενότητα: Ιστορικό των ερευνών, Αθήνα 2020 , 42
2014	«...Συνεχίστηκε η στερέωση των τοίχων στον προθάλαμο του Εργαστηρίου του Φειδία. Συνεχίστηκε η στερέωση των τοίχων στο μνημείο <i>Θεηκολεών</i> ...»	ΥΠΠΟΑ - Ολυμπία ΠΕ 1.2 Α' Ενότητα: Ιστορικό των ερευνών, Αθήνα 2020 , 50
2018	Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες αποκατάστασης του άμβωνα στην παλαιοχριστιανική Βασιλική (μελέτη Γ. Θωμά, 2015) με δαπάνες του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου.	ΥΠΠΟΑ - Ολυμπία ΠΕ 1.2 Α' Ενότητα: Ιστορικό των ερευνών, Αθήνα 2020 , 50

1.7. Σκοπιμότητα της μελέτης – κύρια προβλήματα του μνημείου

Η σημερινή εικόνα του μνημείου με τα σύγχρονα δεδομένα παρουσίασης μνημείων είναι ανεπαρκής και δεν συνάδει με τη σπουδαιότητά του. Οι εργασίες συντήρησης και παρουσίασης του ερειπίου που εκτελέστηκαν μέχρι σήμερα από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο αλλά και από την ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία δεν εστίασαν στη συνολική αντιμετώπιση των ζητημάτων της παρουσίασης του μνημείου, αλλά επικεντρώθηκαν στη μερική αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων (συντήρηση με τσιμεντοκονιάματα της στέψης των τοίχων, συντήρηση τέμπλου, πυλώνα, άμβωνα). Επίσης, κάποιες επεμβάσεις έγιναν εμφανώς με χαμηλό κόστος (πρόχειρες ξύλινες κλίμακες πρόσβασης, πρόχειρες υποστυλώσεις θύρας εκκλησίας). Έτσι, χρόνια ζητήματα συντήρησης του μνημείου είτε παρέμειναν άλυτα (συγκέντρωση υδάτων στο εσωτερικό του μνημείου, υποθεμελιώσεις κατασκευών εκτεθειμένες) είτε παλαιότερα προβλήματα επανέρχονται, αφού κάποιες επεμβάσεις συντήρησης αστόχησαν με την πάροδο των χρόνων (αστοχία συντήρησης στέψης τοίχων, μεγάλης έκτασης καταστροφή της ρωμαϊκής δεξαμενής από τα βήματα των επισκεπτών, τρεις επέμβασεις στον άμβωνα [1938-39, 1964, 2018]). Εκτός από τα προβλήματα συντήρησης και προστασίας υπάρχουν και χρόνια άλυτα θέματα ανάδειξης και παρουσίασης. Τα μαρμάρινα μέλη βρίσκονται επί εδάφους, πολλά σε συνανήκοντα θραύσματα, χωρίς να παρουσιάζεται η καλλιτεχνική τους ποιότητα και η αισθητική τους αξία και κυρίως χωρίς να μετέχουν στην

κατανόηση του μνημείου από τους επισκέπτες. Η υπάρχουσα πρόσβαση αποκλείει άτομα με κινητικές δυσκολίες και τα παλαιά σκάμματα που είναι ακόμη ανοικτά υποσκάπτουν την ακεραιότητα των γειτονικών κατασκευών (π.χ. πυλώνας εισόδου) και ταυτόχρονα προσβάλλουν την εικόνα του μνημείου.

Εικ. 22 Το εργαστήριο του Φειδία. Ανασκαμμένα θεμέλια στο ιερό που διαρρέουν συνέχεια (DAI ATHEN)

1.8. Προβλήματα υπάρχουσας κατάστασης

Επιγραμματικά τα προβλήματα της υπάρχουσας κατάστασης είναι τα εξής:

1. Έδαφος – δάπεδα

- 1.1 Συσώρευση υδάτων εντός του μνημείου μετά από βροχές
- 1.2 Βάθος ανασκαφής που αφήνει εκτεθειμένες τις υποθεμελίωσεις των τοίχων της βασιλικής (κιονοστοιχίες και ενδιάμεσοι τοίχοι) αλλά και κατασκευές νότια του εργαστηρίου
- 1.3 Δάπεδο εκκλησίας από srolia πλήρως κατεδαφισμένο
- 1.4 Δάπεδο νάρθηκα από κεραμικά πλακίδια κατεστραμμένο
- 1.5 «Ρωμαϊκή» αβαθής δεξαμενή σε ερειπιώδη κατάσταση

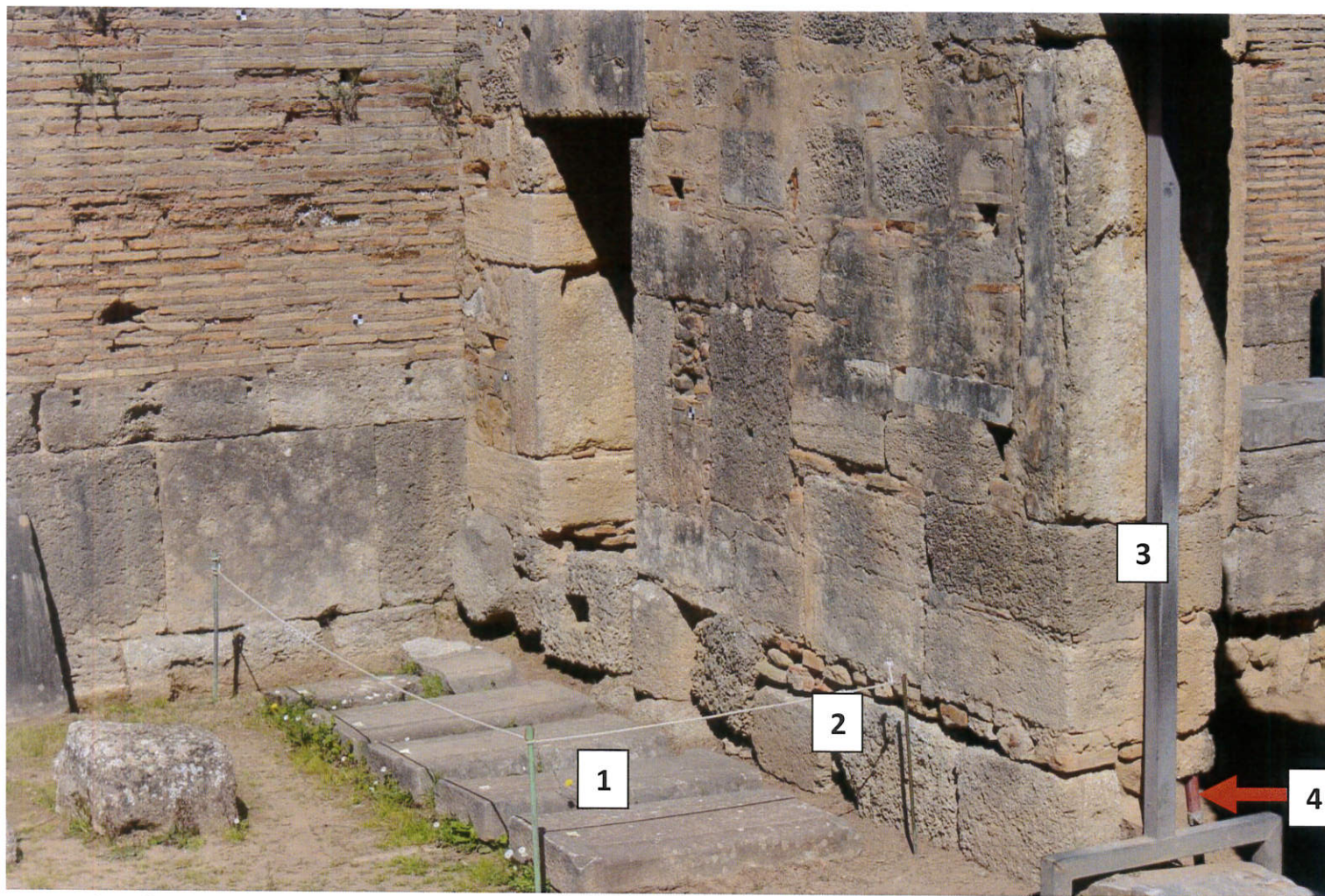
2. Τοίχοι και άλλα δομικά στοιχεία

- 2.1 Τοίχοι με προβλήματα ανάπτυξης βλάστησης στη στέψη τους. Κάποιες παλαιές επεμβάσεις συντήρησης στη στέψη με τσιμεντοκονιάματα έχουν αστοχήσει. Κίνδυνος πτώσης λιθαρίων και πλίνθων!
- 2.2 Κόγχη σε ερειπιώδη κατάσταση και υποβαθμισμένη μετά από τοπικές καθαιρέσεις για την ανάγκη των παλαιών ανασκαφών
- 2.3 Νότιος στυλοβάτης σε ερειπιώδη κατάσταση μετά από καθαίρεση μεγάλου τμήματός του για την ανάγκη των παλαιών ανασκαφών

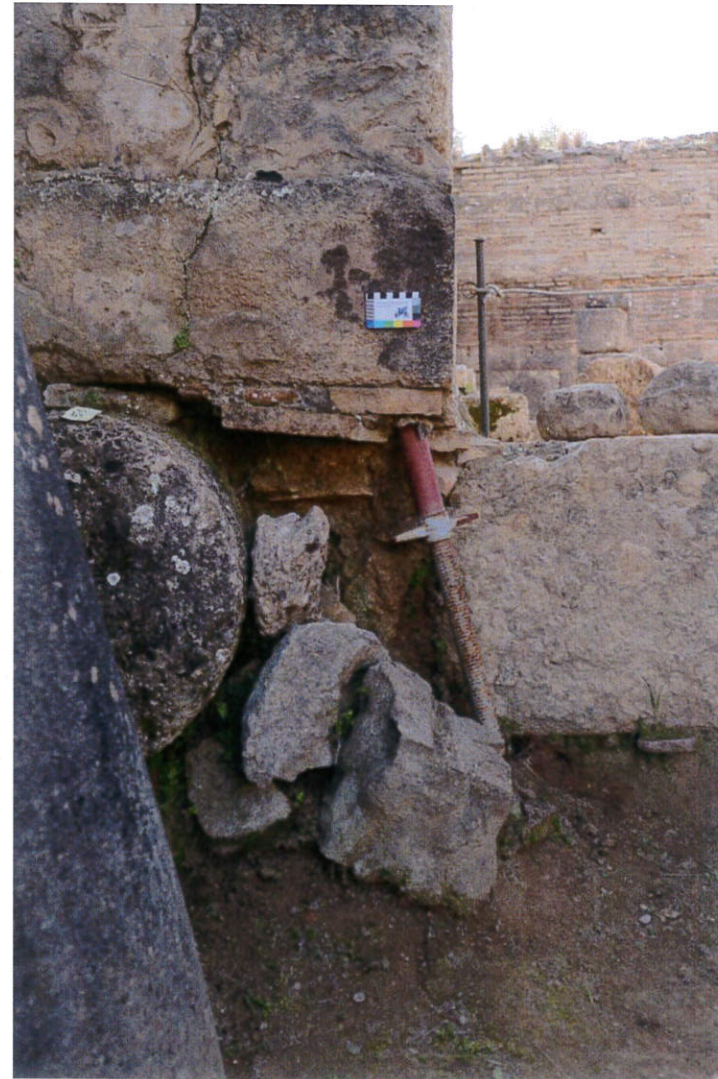
- 2.4 Κίονες εκκλησίας σε ακέραια και θραυσματική μορφή επί εδάφους
- 2.5 Ανώφλι κεντρικής θύρας βασιλικής σε κακή κατάσταση. Τοπικές αποκολλήσεις λίθων από τις λιθοδομές λόγω εκτεθειμένης θεμελίωσης. Ανάγκη στερέωσης
- 2.6 Κονιάματα τοίχων βασιλικής με κίνδυνο διαρροής
- 2.7 Ερείπιο τοξωτού προστεγάσματος νότια σε κακή κατάσταση διατήρησης. Ανάγκη άμεσων μέτρων υποστήριξης
- 2.8 Κατάρρευση πρόχειρα τοποθετημένων σφονδύλων κίωνων κλασικής φάσεως από Dörpfeld
- 2.9 Αγία τράπεζα εκκλησίας κατεδαφισμένη

3. Διάφορα άλλα προβλήματα

- 3.1 Πλήθος διάσπαρτων αρχιτεκτονικών μελών και επιγραφών στην περιοχή του μνημείου. Αισθητικά προβλήματα και υποβάθμιση της εικόνας του χώρου
- 3.2 Προβλήματα αναγνωσιμότητας των φάσεων του κτηρίου
- 3.3 Προβληματική πρόσβαση του κοινού με ξύλινες πρόχειρες κλίμακες. Αποκλεισμός ατόμων με κινητικές δυσκολίες

Εικ.23 Ο δυτικός τοίχος του ναού. Άποψη από δυτικά. 1.Μάρμαρα της βασιλικής επί εδάφους, 2. Θεμέλιο τοίχου εκτεθειμένο, 3. Πρόχειρες υποστυλώσεις, 4. Πρόχειρη υποστύλωση χωρίς να λύνει το πρόβλημα ευστάθειας του βυζαντινού τοίχου (Bilis-DAI ATHEN)

Εικ.24 (αριστερά) Στάσιμα νερά μετά από βροχή στην περιοχή της βασιλικής Εικ.25 (δεξιά). Πρόχειρη υποστήλωση χωρίς να λύνει το πρόβλημα ευστάθειας του βυζαντινού τοίχου (DAI ATHEN)

Εικ.26 (αριστερά) Αποκόλληση λίθου λόγω υποχώρησης θεμελίου Εικ.27 (δεξιά) Πρόχειρα αναστηλωμένοι σφόνδυλοι κλασικών κιόνων σε θέση πτώσης (DAI ATHEN)

Εικ.28 (αριστερά) Κίονες της βυζαντινής φάσης σε θραυσματική μορφή επί εδάφους Εικ.29 (δεξιά) Κίονες της βυζαντινής φάσης επί εδάφους (DAI ATHEN)